GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY BOGATYNIA

NA LATA 2014- 2018

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski

BOGATYNIA, KWIECIEŃ 2014

Spis treści

1. Wstęp 3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce 4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu 18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego 25
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2014- 2018 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy 25
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy 38
5.2.1. Charakterystyka gminy 38
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy 39
5.3. Układ urbanistyczny miasta 42
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony 43
5.4.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego 43
5.4.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków 44
5.4.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków 48
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków 48
5.6. Zabytki archeologiczne 82
5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy 85
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń 89
7. Założenia programowe 91
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia 92
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia 92
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami 95
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia 96
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami 97
10.1. Dotacje 97
10.2.Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 99
10.3. Środki europejskie 102
11. Wydatki gminy Bogatynia związane z ochroną zabytków 104
12. Bibliografia 114
13. Spis tabel 115

1. Wstęp

Przedmiotem gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Bogatynia. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Program ten, stanowi kontynuację opracowanego Gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Bogatynia na lata 2008- 2011, który przyjęty został uchwałą nr XXVII/202/08 przez Radę Gminy i Miasta Bogatynia dnia 3 czerwca 2008 r.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma także budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych, wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:

  - **Art. 5**: „Rzeczpospolita Polska (…) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

  - **Art. 6 ust. 1**: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

  - **Art. 86**: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

  - **Art. 3**: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne,

archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu, należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4**: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5**: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6**: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:
„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
a) krajobrazami kulturowymi,
b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
c) dziełami architektury i budownictwa,
d) dziełami budownictwa obronnego,
e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
f) cmentarzami,
g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 85, poz. 539, z 1998 r. nr 106 poz. 668, z 2001 r. nr 129 poz. 1440 oraz z 2002 r. nr 113 poz. 984),
f) instrumentami muzycznymi,
g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
b) cmentarzyskami,
c) kurhanami,
d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

- **Art 7**: reguluje następujące formy ochrony zabytków:
1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy

ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków- dla zabytków znajdujących się na terenie województwa, prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy, na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji, wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków- na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu- w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy- jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę miejską, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 16 ust. 1**: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. W uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego, rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

- **Art. 17**: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19**: wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków".

- **Art. 20**: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy".

- **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Burmistrz (wójt, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków".

- **Art. 89**: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków".

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2013 poz. 594 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (…) kultury, w tym (…) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami". Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2012 nr 647, ze zm.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1409). Ustawa- Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2013 poz. 1232), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 627), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2010 nr 102 poz. 651). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 406). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach

kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej- prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2010 nr 234 poz. 1536, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m. in. stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 987). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
  Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
  „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
  2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
  3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
  4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
  5) urządzanie wystaw,
  6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
  7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
  8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
  9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
  10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:
1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
3) sprawowania nadzoru nad muzeum (art. 6 ust. 4).

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się gminny program opieki nad zabytkami, połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bogatynia zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano m. in.: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce".

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady primum non nocere (z łac.- po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.

- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.

- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.

- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

- **Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013**”

  Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”, przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r. Jest to dokument, opracowany w celu wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. Główną przesłanką do sformułowania tego programu jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

  Określa on działania na lata 2004- 2013, wytyczając następujące strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

  - przygotowanie skutecznego systemu prawno- finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
  - podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
  - poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
  - ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
  - intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004- 2020**

  Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020. Jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę, podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa, w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

  Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów, zapisano w strategii następujące priorytety:

  - wzrost efektywności zarządzania kulturą;
  - wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
  - wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
  - poprawa warunków działalności artystycznej;
  - efektywna promocja twórczości;
  - zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;

- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe".

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia Rozwoju Kraju 2020- Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazująca strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W strategii, pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych, obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim, ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto, wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej- w tym infrastruktury kulturalnej oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2013- 2016**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2013- 2016, jest to dokument, który jest inicjowany i opracowywany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu, jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Uzupełnieniem Krajowego Programu jest system współfinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, w trzech podstawowych płaszczyznach: organizacji i zadań organów ochrony zabytków, stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia rejestru zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W oparciu o diagnozę, przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego sformułowano cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce;
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków;
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym Programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań);
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych;
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków

(współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego, w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej, w aspekcie ochrony zabytków wskazano:
- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020**

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020, przyjęta została uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Zasadnicze filary, na którym opierać się będzie rozwój Dolnego Śląska, to produkcja oraz usługi. Bogactwa naturalne, zasoby wiedzy oraz walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, przygraniczne położenie pozwolą na zwiększenie znaczenia Dolnego Śląska jako silnego regionu gospodarczego, realizującego model wzrostu złożony z:

- „Autostrady Nowej Gospodarki"- obszaru dynamicznego rozwoju przemysłu opartego na najnowocześniejszych technologiach oraz nowoczesnych usługach, skupionych wokół istniejących i projektowanych ciągów komunikacyjnych (transportowych i teleinformatycznych).
- Obszarów o wybitnych wartościach przyrodniczych, uzdrowiskowych i kulturowych.

Strategia podkreśla wysoki potencjał turystyczny Dolnego Śląska, o czym decydują między innymi:

- zróżnicowane walory krajobrazowe, przyrodnicze, w większości objęte ochroną prawną;
- walory kulturowe (zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego). Województwo Dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce, ponad 83000 obiektów zabytkowych. Najwyższy udział w zasobach krajowych (24%) posiadają zespoły rezydencjonalne- zamki i pałace, oraz towarzyszące im zabytkowe założenia kształtowanej zieleni- parki i ogrody (12%).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego określa cztery podstawowe obszary integracji:

1. Wrocławski Obszar Integracji- Wrocław i otaczający go obszar, posiadający z nim silne powiązania funkcjonalne.
2. Legnicko- Głogowski Obszar Integracji- obszar zagłębia miedziowego oraz jego zaplecza.
3. Sudecki Obszar Integracji- południowy obszar województwa.
4. Zachodni Obszar Integracji- tereny leżące przy zachodniej granicy regionu.

Działania związane z ochroną zabytków, wpisują się w cele związane z wieloma aspektami działań przewidzianych przez strategię, lecz głównie w działania związane z rozwojem turystyki. Turystyka powinna stanowić jeden z filarów rozwoju społecznego i gospodarczego regionu. Materialne i kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk

oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, ale także do osób spoza regionu. Poza aspektami rekreacji i wypoczynku turystyka winna być wykorzystana jako instrument procesu edukacyjnego i wychowawczego.

- **Program opieki nad zabytkami Województwa Dolnośląskiego 2007- 2011**

Program opieki nad zabytkami Województwa Dolnośląskiego 2007- 2011, przyjęty został uchwałą nr X/912/2006 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 26 października 2006 r. Podstawowym założeniem programu było uznanie zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej. Głównym celem programu było dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego regionu oraz zachowania krajobrazu kulturowego Dolnego Śląska. Program proponował przyjęcie konkretnych zadań dla Urzędu Marszałkowskiego i podległych mu jednostek:

1. Dofinansowanie prac konserwatorskich i zabezpieczenia zabytków:

- kontynuacja programu dofinansowania prac konserwatorskich na drodze konkursu ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Głównym celem jest pobudzenie do działania maksymalnej liczby osób prawnych. Priorytet w przyznawaniu środków w okresie funkcjonowania programu:
- w zakresie zabytków architektury i budownictwa prace zabezpieczające i remontowe przy obiektach znajdujących się w udokumentowanym złym stanie technicznym, zagrożonych postępującą destrukcją, w pierwszej kolejności budowli drewnianych, następnie pomników historii i proponowanych do uznania za pomniki historii;
- w zakresie dzieł sztuki i rzemiosła artystycznego konserwacja obiektów o udokumentowanym złym stanie zachowania, powstałych do schyłku wieku XVIII, w pierwszej kolejności zabytków sztuki średniowiecznej;
- dofinansowanie wykonania i funkcjonowania zabezpieczeń przeciwwłamaniowych i przeciwpożarowych w obiektach o cennym wystroju i wyposażeniu a także budowli drewnianych.;
- wspieranie rozwoju bazy i sieci muzealnej w regionie, przede wszystkim w zakresie powstania magazynów muzealnych, w tym archeologicznych.

2. Prowadzenie działań szkoleniowych i promocyjnych:

- przeprowadzenie szkoleń i wydanie materiałów instruktażowych dla radnych i urzędników samorządowych zawierających informacje o sposobie przygotowywania programów opieki nad zabytkami oraz o zakresie i możliwościach opieki i ochrony zabytków przez gminy i powiaty. Głównym celem jest pobudzenie do działania samorządów zarówno w zakresie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obligatoryjnych programów opieki nad zabytkami, jak i korzystania z możliwości finansowania przedsięwzięć związanych z ochroną zabytków, w tym z programami rewaloryzacyjnymi;
- wspieranie wydawnictw i publikacji multimedialnych o zabytkach regionu, zarówno naukowych jak i popularnonaukowych;

- organizacja i udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa jako corocznej imprezy popularyzującej zabytki;
- stworzenie nagrody Marszałka Województwa dla najlepszego użytkownika zabytku;
- rozwinięcie programów nauczania regionalnego dla uczniów szkół stopnia podstawowego i gimnazjalnego.

3. Tworzenie parków kulturowych:
- stworzenie koncepcji sieci parków kulturowych jako materiału inicjującego dyskusję nad ich utworzeniem przez lokalne samorządy. Utworzenie parku kulturowego jest zależne od woli lokalnego samorządu. W wielu przypadkach brak jednak podstawowych, studyjnych materiałów, które by pozwoliły na podjęcie dyskusji o celowości stworzenia parku;
- opracowanie przez Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne studiów określających granice parków kulturowych, które mogą stać się inspiracją dla lokalnych samorządów;

4. Tworzenie Parków Krajobrazowych- ochrona dziedzictwa przeszłości. Ze względu na głównie będąca wynikiem działań człowieka fizjografię krajobrazu Dolnego Śląska należy zwrócić uwagę na to, aby w funkcjonujących Parkach Krajobrazowych zagadnienia związane z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego były na równi ważne przy opracowywaniu planów ochrony, jak związane z ochroną walorów przyrodniczych.

5. Tworzenie sieci tematycznych rowerowych, pieszych, wodnych i samochodowych szlaków turystycznych uzupełniających obecną strukturę. Stworzenie proponowanych szlaków tematycznych doprowadzi do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu. Głównym celem jest dyslokacja ruchu turystycznego i pobudzenie do działań związanych z jego obsługą maksymalnej liczby osób prawnych, również poprzez renowację i udostępnianie zabytków.

6. Wystąpienie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o uznanie za pomniki historii najcenniejszych obiektów z obszarów województwa dolnośląskiego. Uznanie za pomniki historii jest warunkiem koniecznym starań o wpis na Listę światowego Dziedzictwa UNESCO.

- **Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014- 2020**

  Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego 2014- 2020, przyjęty został przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 25 lutego 2014 r. Jest to dokument, który stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyznaczone cele, są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu.

  Cel główny programu: Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska, zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Jednym z wyznaczonych, celów tematycznych jest: zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami. Stwierdzono, że ochrona różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu. Dla celu tego, jednym z wybranych priorytetów inwestycyjnych jest dziedzictwo kulturowe.
Kolejnym, wyznaczonym priorytetem inwestycyjnym jest ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

W programie wyznaczono 11 osi priorytetowych, a tym:

OŚ PRIORYTETOWA 4- ŚRODOWISKO I ZASOBY

Oś ta obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

- Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe.

Cel szczegółowy: Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu.
Rezultaty: Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno- gospodarczego regionu. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).

- Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

Cel szczegółowy: Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu.
Rezultaty: Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa przyrodniczego. Zapobiegnie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów. Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa, zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego. Wsparcie

przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.

- **Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego**

  Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, przyjęta została uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

  Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

  - liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatowania szlaków krajoznawczych,
  - istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się między innymi poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego**

  Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, przyjęty został uchwałą nr XLVIII/873/2002 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 30 sierpnia 2002 r. Jednym z celów strategicznych jest ochrona dziedzictwa kulturowego- udostępnienie go społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno- przestrzenne, z zachowaniem odrębności kulturowej i krajobrazowej regionu dolnośląskiego, poprzez:

  - tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających utrwaleniu wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności;
  - odtworzenie wartości obszarów o najcenniejszych walorach krajobrazu historycznego;
  - rehabilitacja historycznie ukształtowanych kultur narodowych regionu w sferze materialnej i duchowej;

- pozyskanie nowych właścicieli dla zasobów zabytków rezydencjonalnych znajdujących się w gestii AWRSP i dalszą prywatyzację zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego oraz promocji województwa dolnośląskiego.

Kierunki działań:

1. Wspieranie działań służących poprawie stanu obiektów zabytkowych.
2. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja historycznych układów.
3. Ochrona i zachowanie krajobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach artystycznych i krajobrazowych województwa poprzez ustalenie form ochrony:
- strefa „A" pełnej ochrony konserwatorskiej, dla obszarów uznanych za szczególnie ważne jako materialne świadectwo historyczne, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w prawie nienaruszonym stanie lub zostały tylko nieznacznie zniekształcone i stanowią harmonijną całość w krajobrazie lub jego dominantę;
- strefa „B" ochrony konserwatorskiej, dla obszarów, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stosunkowo dobrym stanie a krajobraz zachował swój historyczny charakter i harmonię. Obszary objęte strefą podlegają rygorom konserwatorskim w zakresie utrzymania zasadniczych elementów struktury przestrzennej i utrzymania istniejącej substancji zabytkowej;
- strefa „W" ochrony stanowisk archeologicznych, obejmująca stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej jak grodziska, forty, ruiny zamków, hałdy i szyby górnicze.
4. Utworzenie parków i rezerwatów kulturowych w celu ochrony, utrzymania i wyeksponowania unikatowych walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych, historycznych i architektonicznych województwa.
5. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej.
6. Ochrona, zachowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych do celów naukowych, dydaktycznych i turystycznych.
7. Tworzenie atrakcyjnych ofert inwestycyjnych o charakterze kulturotwórczym, społecznym i gospodarczym, których funkcjonowanie powinno sprzyjać utrzymaniu i wspomaganiu zasobów środowiska kulturowego.
8. Rewaloryzacja obszarów zabudowy przemysłowej oraz obiektów i urządzeń technicznych.
9. Przy zagospodarowaniu pozostałych obszarów zalecono kontynuowanie tradycji architektonicznych regionu w zakresie skali, formy, detalu, materiału nowo wznoszonej zabudowy oraz wpisanie jej w historycznie ukształtowaną przestrzeń.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020**

Nowy plan, sporządzony został na podstawie uchwały nr LVIII/889/2006 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 września 2006 r. Zastąpił on dotychczas obowiązujący plan z 2002 r. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego- Perspektywa 2020, przyjęty został uchwałą nr 3996/IV/13 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 30 kwietnia 2013 r. Plan składa się z 3 części tekstowych oraz załączników graficznych.

Założenia w zakresie ochrony zabytków są następujące:

- region rozwija się z poszanowaniem walorów środowiska, przyrodniczo-krajobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje u korzystne położenie geograficzne.
- w rozwoju regionu, uwzględnia się przyjęte systemy ochrony zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i zasobów kulturowych, a ich ochrona oraz przyjazne dla środowiska udostępnianie, stanowi ważny czynnik kształtowania tożsamości regionalnej i rozwoju gospodarczego.

Kierunki działań w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu:

- Zachowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczo- krajobrazowych;
- Rozszerzenie i umocnienie regionalnego systemu obszarów chronionych i jego zintegrowanie z systemami krajowymi i europejskimi.

Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- Ochrona dóbr kultury współczesnej.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2004- 2014**

Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego na lata 2004- 2014, przyjęta została uchwałą nr XXVI/161/2004 przez Radę Powiatu Zgorzeleckiego dnia 3 września 2004 r. Jest to dokument, który określa kierunki rozwoju powiatu na najbliższe lata. Jej celem jest wskazanie misji, wizji oraz celów strategicznych wraz z celami operacyjnymi, planowanymi zadaniami i ewentualnie projektami, których realizacja w określonym horyzoncie czasowym przyczyni się do wielokierunkowego rozwoju powiatu.

Wizja przyszłości Powiatu Zgorzeleckiego została określona, w wyniku analizy silnych i słabych stron, szans jak i zagrożeń oraz na podstawie wniosków wynikających z konsultacji eksperckich i warsztatów strategicznych. Działania zostały ujęte w perspektywie II dekady XXI wieku i obejmują wizję rozwoju w poszczególnych sektorach: środowisko, turystyka, budownictwo, przemysł, sektor społeczny, edukacja, rolnictwo, rynek pracy, komunikacja.

W celu osiągnięcia wizji, sprecyzowano wiązkę celów strategicznych, operacyjnych i związanych z nimi zadań strategicznych. Przyjęto 3 zasadnicze cele strategiczne dla rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego:

1. Wysoki poziom aktywności gospodarczej.
2. Wysoki poziom życia mieszkańców.
3. Wysoka jakość środowiska naturalnego.

Celom strategicznym przyporządkowano 16 celów operacyjnych oraz określono dla ich realizacji 55 zadań strategicznych. W strategii, uwzględniono działania związane z rozwojem infrastruktury turystycznej, która powiązana jest z promocją dziedzictwa kulturowego. Rozwój turystyki, w powiązaniu z najciekawszymi zabytkami powiatu, jest elementem promocji dziedzictwa kulturowego oraz znacząco wpływa na świadomość i poczucie tożsamości kulturowej społeczeństwa zamieszkującego Powiat Zgorzelecki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2014- 2018 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Bogatynia zgodny jest z dokumentami:

- **Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Bogatynia na lata 2009- 2013**

  Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Bogatynia na lata 2009- 2013, przyjęty został uchwałą nr XLVII/ 319/09 przez Radę Miejską dnia 26 czerwca 2009 r. Opracowanie zostało przygotowane na podstawie informacji rzeczowych, finansowych oraz organizacyjnych. Głównym celem rewitalizacji jest: „Ożywienie społeczne i gospodarcze miasta oraz zwiększenie jego potencjału turystycznego i kulturalnego". „Rewitalizacja Bogatyni opierać się ma m. in. na wykorzystaniu historycznych wartości kulturowych, które spowodują wzrost ruchu turystycznego. W ujęciu długofalowym, w powiązaniu z realizacją komplementarnych zadań inwestycyjnych można oczekiwać ożywienia turystycznego zarówno na obszarze położonym najbliżej planowanej inwestycji, jak i w całym mieście. Nadanie nowej, aktywnej roli dla obszaru rewitalizowanego, stanowić będzie istotny impuls rozwojowy poprzez ożywienie społeczne i gospodarcze ważnego w regionie miasta z taką ilością obiektów zabytkowych kultury łużyckiej".

  W rozdziale I: Aktualna sytuacja społeczno- gospodarcza miasta Bogatynia, w podrozdziale 5: Turystyka na terenie miasta, opisano zabytki znajdujące się na terenie miasta Bogatynia oraz charakterystyczną zabudowę łużycką. Dokładnie

scharakteryzowano czym jest zabudowa szachulcowo- przysłupowa, etapy budowy domu szachulcowo- przysłupowego.

W rozdziale II: Charakterystyka obszaru wsparcia, opracowano analizę SWOT obszaru wsparcia, w obszarze dotyczącym rewitalizacji historycznej części miasta: ul. Waryńskiego- Aleja Żytawska.

Wśród **mocnych stron** wymieniono między innymi:

- duża liczba zabytkowych domów przysłupowo- zrębowych zachowanych w oryginalnej formie- unikatowa na skalę światową;
- aktywne działania na rzecz ochrony dóbr kulturowych;
- dobre walory kulturowe do promocji miasta.

Wśród **słabych stron**, wymieniono między innymi:

- brak środków na ochronę dóbr kulturowych przed degradacją i wpływem środowiska;
- słabo wykorzystywane walory kulturowe miasta w jego promocji;
- niewystarczająca promocja obiektów zabytkowych.

Wśród **szans**, wymieniono między innymi:

- edukacja kulturalna społeczeństwa;
- pozyskanie nowych turystów;
- uratowanie cennych zabytków.

Wśród **zagrożeń**, wymieniono między innymi:

- utrata cennych zabytków i dóbr kultury;
- utrata turystów na rzecz innych miast.

W rozdziale tym, wskazano planowane inwestycje (zadania) w obszarze wsparcia dotyczącym rewitalizacji historycznej części miasta: ul. Waryńskiego- Aleja Żytawska oraz rewitalizacja byłej strażnicy wojskowej z przeznaczeniem na Wielofunkcyjny Ośrodek Pomocy. Opisano ponownie charakterystyczną zabudowę przysłupowo- zrębową. Scharakteryzowano także układ historyczno- urbanistyczny miasta oraz turystkę na terenie miasta.

- **Koncepcja urbanistyczna i programowo- przestrzenna rewitalizacji centrum miasta Bogatynia z uwzględnieniem zabudowy przysłupowo- zrębowej**

Koncepcja urbanistyczna i programowo- przestrzenna rewitalizacji centrum miasta Bogatynia z uwzględnieniem zabudowy przysłupowo- zrębowej, opracowana została w 2013 r., w ramach projektu „Koncepcja i dokumentacja rewitalizacji zabudowy przysłupowo- zrębowej w mieście Bogatynia jako element Krainy Domów Przysłupowych”- etap I. Celem opracowania jest określenie założeń przestrzennych i funkcjonalnych zabudowy i zagospodarowania przestrzeni publicznych oraz wskazanie zabudowy do rewitalizacji.

Obszarem opracowania jest teren centrum miasta Bogatynia. Obszar ten obejmuje historyczny układ urbanistyczny miasta Bogatynia, który „ukształtowany jest na bazie wsi łańcuchowej w otoczeniu rzeka Miedzianka, ze swobodnie

i krajobrazowo usytuowanymi budynkami i związanymi z nimi elementami układu urbanistycznego (drogami i przejściami, układami zieleni, rzeką Miedzianką)- ukształtowany zespołami zabudowy typu łużyckiego (o konstrukcji przysłupowo-zrębowej, z częścią konstrukcji ryglowej lub murowanej) oraz zabudowy willowej i użyteczności publicznej o charakterze eklektycznym i modernistycznym".

W koncepcji, opisano historyczny układ urbanistyczny miasta oraz jak powinna wyglądać jego rewitalizacja. Rewitalizacja dotyczy między innymi: zlikwidowania obiektów dysharmonizujących z otoczeniem, stworzenia wizualnych przesłon, ujednolicenia terenu za pomocą jednolitych stylistycznie elementów małej architektury, stylizowanych, harmonijnie komponujących się z zabytkową zabudową, uporządkowanie sytuacji reklam na obszarze poddanym rewitalizacji.

W koncepcji, dokonano analizy SWOT. Wśród silnych stron wymieniono między innymi: zabytkowy układ urbanistyczny, domy przysłupowe, stosunkowo gęsta zabudowa- charakter miasteczka, zindywidualizowane detale o lokalnym charakterze (kładki, herby itp.), odnowiony most i Park Darczyńców Bogatyni, trwająca odnowa/ zagospodarowanie deptaka itp. Wśród słabych stron, wymieniono między innymi: brak miejskiej przestrzeni publicznej- rynku, zniszczenia popowodziowe, niszczejące prywatne obiekty, brak funkcji centro twórczych/ miejskich- gastronomi, rozrywki, kultury, zaniedbane budynki i przestrzenie miejskie- pustostany, zaniedbana mała architektura, złe oznakowanie zabytków, brak informacji wizualnej. Wśród szans, wymieniono między innymi: aktywne społeczeństwo, miłośnicy domów przysłupowych, organizacje, zrzeszenia, rozwój oferty turystycznej, Bogatynia jako baza wypadowa, rowery itp., adaptacja domów przysłupowych, zagospodarowanie parku, położenie przygraniczne- ułatwienie w uzyskiwaniu funduszy zewnętrznych, szlaki turystyczne, potencjał architektury poprzemysłowej.

Na podstawie wytycznych, wizji w terenie, ze sformułowanych wstępnych pomysłów, wybrano elementy oraz działania, zaproponowane w ramach koncepcji, dla:

Parku Preibischa:

- Uporządkowanie ścieżek parkowych; usankcjonowanie „dzikich" ścieżek wydeptanych przez ludzi na uczęszczanych kierunkach- wybrukowanie ścieżek na tych kierunkach, krawężniki, obramowanie trawników, itp.
- Podest- odnowienie, wykreowanie miejsca wokół platformy/ sceny.

Bulwaru Łużyckiego- ul. Waryńskiego, w tym skwer:

- Możliwość wykorzystania części deptaka na ogródki gastronomiczne.
- Powiązanie piesze ul. Waryńskiego z planowanym rynkiem przy dworcu PKS.
- Ulica w remoncie; docelowo główny kierunek powiązania rynku i przystanków autobusowych z deptakiem- wskazane wyróżnienie jakościowe ulicy przez oświetlenie, zieleń, informację wizualną (np. drogowskaz w kierunku deptaka i Parku Preibischa), itp.

- Miejsca do siedzenia- ławki dwustronne, z możliwością patrzenia na deptak lub na rzekę- ewentualne uzupełnienie ławek uwzględnionych w realizowanym projekcie, do oszacowania potrzeb po realizacji.

Placu Bohaterów Warszawy:

- Budynek zabytkowy (ruina w rękach prywatnych)- osłonięcie pergolą z miejscem na informacje o wydarzeniach w Bogatyni i okolicach.
- Powiązanie piesze z kościołem- renowacja nawierzchni chodnika.
- Trawnik w formie wydłużonego trójkąta przy ul. Kościuszki, w pobliżu mostu w ciągu ul. Dworcowej- pielęgnacja zieleni, dosadzenie drzew- klonów; miejsca do siedzenia, mini skwerek z możliwością dojścia nad rzekę.

Informacji wizualnej:

- Oznakowanie zabytków- „Szlak Domów Przysłupowych".
- Informacja wizualna (drogowskazy) z miastami partnerskimi.
- Informacja o drodze/ szlaku dojazdu samochodem lub rowerem do tarasu widokowego kopalni Turów.
- Unifikacja szyldów i malej architektury (szyldy wiszące, barierki, ławki, donice) zwłaszcza w zabytkowych fragmentach pierzei utworzonej przez domy przysłupowe (ul. Waryńskiego, ul. Kościuszki).

„Choć przedmiotem niniejszej koncepcji jest przestrzeń publiczna i zabudowa, to należy mieć świadomość, że kluczowym elementem pomyślnej rewitalizacji musi być zainicjowanie procesów rewitalizacji społecznej i gospodarczej. Trzeba poszukiwać mechanizmów społecznych, gospodarczych i kulturowych, których efektem będzie aktywizacja społeczności Bogatyni. Dla trwałych efektów rewitalizacji niezbędne jest pobudzenie lokalnej społeczności tak, by mieszkańcy poczuli się gospodarzami terenu i byli dumni z Bogatyni".

- **Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Bogatynia na lata 2006- 2014**

Strategia Rozwoju Gminy i Miasta Bogatynia na lata 2006- 2014, przyjęta została uchwałą nr XXXVI/312/06 przez Radę Gminy i Miasta dnia 4 lipca 2006 r. Jest to dokument, który wskazuje kierunki rozwoju, określa cele i zadania do realizacji.

W strategii dokonano analizy SWOT, która w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego wykazała:

Wśród istotnych właściwości gminy związanych z dziedzictwem kulturowym zostały wymienione:

- obiekty zabytkowe, w tym przysłupowa zabudowa łużycka,
- atrakcyjne turystycznie ukształtowanie terenu,
- prawne formy ochrony przyrody.

Wśród stymulantów, czyli czynników przyczyniających się do rozwoju gminy wymieniono:

- programy edukacyjne, promocyjne, restrukturyzacyjne, prewencyjne i modernizacyjne realizowane na terenie gminy przez powiat, organy administracji wojewódzkiej, i państwowej.

Wśród problemów gminy, związanych z dziedzictwem kulturowym zostały wymienione:
- nieużytkowanie i dekapitalizacja mienia poprzemysłowego,
- zły stan większości obiektów zabytkowych,
- niski poziom estetyki gminy oraz niedostatek działań mieszkańców na rzecz estetyki gminy,
- brak zdefiniowania określonego produktu turystycznego gminy.

Wśród szans zewnętrznych:
- szanse rozwoju funkcji turystyczno- rekreacyjnych dzięki: rosnącemu zagranicznemu i krajowemu popytowi na usługi agroturystyczne i kulturę wiejską, rosnący zagraniczny i krajowy popyt na rekreacje weekendową, stały wzrost popularności rekreacji rowerowej i konnej, wzrost popularności turystyki historycznej.

Wśród zagrożeń wewnętrznych:
- brak identyfikacji mieszkańców z gminą i regionem,
- zanikanie świadomości i wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego gminy i regionu.

Wśród zagrożeń zewnętrznych:
- czynniki zewnętrzne, które mogą spowodować zanik kultury lokalnej i utratę przez mieszkańców tożsamości terytorialnej.

W celu zrealizowania zamierzeń strategii, zostały określone dwa rodzaje celów:

I. Strategiczne:
- rozwój gospodarczy rozumiany jako dywersyfikacja struktury funkcjonalnej,
- zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej ze szczególnym uwzględnieniem ładu
- przestrzennego, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,
- zachowanie i sanacja ekosystemów.

II. Operacyjne, w tym związane z dziedzictwem kulturowym:
- rozwój systemu samorządu i administracji gminnej poprzez:

- aktualizację studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego,
- aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

- rozwój systemu kultury poprzez:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków na terenie miasta i gminy.

- rozwój systemów ochrony środowiska:

- ustanawianie nowych, prawnych form ochrony elementów przyrody i krajobrazu.

- **Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Bogatynia na lata 2011- 2014**

Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla Miasta i Gminy Bogatynia na lata 2011- 2014, opracowana została w sierpniu 2011 r. Jest to dokument, który prezentuje szeroko rozumianą problematykę ochrony środowiska. Program wskazuje tzw. „punkty zapalne" w środowisku oraz przedstawia konkretne propozycje działań zmierzających do stopniowej likwidacji zagrożeń. „Oprócz promocji walorów

przyrodniczych opracowanie ma za zadanie promować także samą gminę, której elementem strategii rozwoju gospodarczego jest ochrona środowiska".

W rozdziale 3- Infrastruktura, w podrozdziale- turystyka, scharakteryzowano atrakcje turystyczne znajdujące się na terenie gminy. Są to obiekty architektoniczne, które obejmują zabytkowe kościoły, kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne. Na szczególną uwagę zasługuje wzniesienie „Graniczny Wierch", rezerwat przyrody „Grądy koło Posady" czy różne siedliska leśne. Dodatkowo, na terenie gminy, znajduje się również sieć tras turystyczno-rowerowych**,** które umożliwiają dostęp do walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

W rozdziale 4- Analiza oraz ocena zasobów i składników środowiska, w podrozdziale- Przyroda ożywiona, omówiono obszary i obiekty prawnie chronione. Formy ochrony przyrody znajdujące się na terenie miasta i gminy Bogatynia:

- Rezerwat przyrody: „Grądy koło Posady" (rezerwat florystyczny).
- Pomniki przyrody:

RODZAJ	MIEJSCOWOŚĆ, NR DZIAŁKI	LOKALIZACJA	OBWÓD W CM NA WYSOKOŚCI 1,3 M/ WYSOKOŚC W M
Dąb szypułkowy	Wigancice Żytawskie, nr 293	Posesja nr 43, 9 m od narożnika zach. ruin bud. mieszkalnego	444 cm / 30 m
Lipa drobnolistna	Wigancice Żytawskie, nr 293	Posesja nr 43, 40 m na pół.- zach. od ruin bud. mieszkalnego, na skraju drzewostanu	294 cm/ 25 m
Pień drzewa iglastego- rodzaj Podakapus	Turoszów, nr 227/1	Na dziedzińcu Dyrekcji KWB „Turów"	243 cm

- Obszar Natura 2000: na terenie Gminy Bogatynia znajduje się fragment Specjalnego Obszaru Ochrony Siedlisk Przełomowa Dolina Nysy Łużyckiej PLH020066.

W rozdziale 5, wśród celów i kierunków działań, jednym z wyznaczonych celów strategicznych, jest ochrona zasobów przyrody, dla którego wyznaczono cel długoterminowy, cele krótkoterminowe, wraz z zadaniami.

Cel długoterminowy: Ukształtowanie spójnego przestrzennie systemu obszarów podlegających ochronie prawnej oraz pozostałych terenów zieleni.

Cele krótkoterminowe:

- Ochrona, rozwój oraz uporządkowanie systemu obszarów zielonych, w tym systemu obszarów prawnie chronionych;

- Ochrona i zwiększanie powierzchni terenów zielonych, w tym obszarów leśnych przy zachowaniu dotychczas istniejących obszarów;

- Prowadzenie racjonalnej polityki przestrzennej uwzględniającej wartości przyrodnicze.

Kierunki działań:

- Upowszechnianie i wprowadzenie form indywidualnej ochrony przyrody w postaci pomników przyrody, użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo- krajobrazowych i stanowisk dokumentacyjnych;
- Prowadzenie prac pielęgnacyjnych zieleni miejskiej, parków i pomników przyrody- zgodnie z uchwałami budżetowymi;

Wyznaczono także cele i zadania o charakterze systemowym. Jednym z celów strategicznych jest: podniesienie atrakcyjności turystycznej gminy, dla którego wyznaczono cel długoterminowy, cele krótkoterminowe, wraz z zadaniami.

Cel długoterminowy: Rozwój turystyki i rekreacji zgodnie z zasadami ochrony środowiska.

Cele krótkoterminowe:

- Wspieranie rozwoju szlaków turystycznych;
- Ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko rozwoju turystycznego.

Kierunki działań:

- Utworzenie nowych szlaków pieszo rowerowych i naprawa istniejących;
- Promocja turystyczna gminy;
- Odbudowa kompleksu rekreacyjno- sportowego- „Zalew”;
- Odbudowa zniszczonego obszaru miasta- rewitalizacja.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia, przyjęto zostało uchwałą nr L/894/12 przez Radę Gminy i Miasta w Bogatyni dnia 28 listopada 2012 r. Opracowanie to, stanowi zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia z 2001 r. Jest to dokument, który określa politykę przestrzenną, politykę ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Opracowanie ma charakter strategiczny. Studium jest sporządzane dla całego obszaru gminy i odnosi się do odległych horyzontów czasowych.

Studium podzielono na dwie części:

- Część I: Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego.
- Część II: Kierunki zagospodarowania przestrzennego.

W części I, opisano uwarunkowania geograficzno- przyrodnicze gminy. Poświęcono uwagę także ochronie środowiska, jego zasobom oraz ochronie przyrody i krajobrazu kulturowego.

Spośród form ochrony przyrody wyszczególnionych w art. 6 ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. Nr 92 poz. 880) na terenie gminy Bogatynia występuje: obszar Natura 2000, rezerwat przyrody, pomniki przyrody oraz gatunkowa ochrona roślin i zwierząt.

W studium opisano uwarunkowania historyczne- kulturowe gminy, w tym: zabytki i stanowiska archeologiczne (zabytki archeologiczne), obiekty wpisane do rejestru zabytków, obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków. Szczególnej ochronie podlegają:

- historyczny układ urbanistyczny miasta Bogatynia,
- układ przestrzenny d. wsi Markocice,
- układy ruralistyczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków, wsi: Lutogniewie, Krzewina, Bratków, Posada, Działoszyn, Wyszków, Wolanów, Jasna Góra, Opolno Zdrój, Kopaczów, Porajów i Sieniawka oraz układy urbanistyczne koloni mieszkaniowych o. Trzciniec i o. Zatonie- ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Uwzględniając stan zagospodarowania oraz procesy i okoliczności funkcjonowania gminy- uwarunkowania, opracowano analizę SWOT. Określono atuty i szanse oraz problemy i zagrożenia w szczególny sposób rzutować będą na sformułowanie celów rozwojowych.

Wśród szans/ atutów, w obszarze dziedzictwa kulturowego, wymieniono:

- obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
- niepowtarzalne walory zabytkowe i kulturowe;
- tradycję cywilizacyjną- przemysłowa, budownictwa regionalnego.

Wśród problemów, barier, zagrożeń, w obszarze dziedzictwa kulturowego, wymieniono:

- degradację obiektów i obszarów zabytkowych, niewłaściwe użytkowanie obiektów,
- koszty użytkowania i adaptacji obiektów zabytkowych- przekraczające możliwości gminy.
- brak akceptacji dziedzictwa kulturowego- jako bazy/ czynnika promującego gminę i zapewniającego jej rozwój (czynnika sprzyjającego realizacji niektórych form działalności gospodarczej),
- brak akceptacji dziedzictwa kulturowego- jako czynnika sprzyjającego identyfikacji i integracji społecznej,
- brak właściwego udostępniania obszarów zabytkowych/ zabytków pod potrzeby turystyki i innych form działalności gospodarczej.

W II części studium, określono cele polityki przestrzennej, wizję przyszłości gminy, kierunki zagospodarowania przestrzennego.

Cele strategiczne:

- Stworzenie dobrych/ atrakcyjnych warunków życia mieszkańców i stabilizacji gospodarczej Gminy;
- Zapewnienie ładu przestrzennego poprzez zintegrowany rozwój przestrzenny, gospodarczy, społeczny i kulturowy harmonizujący ze środowiskiem (na zasadach rozwoju zrównoważonego);
- Zapewnienie warunków rozwoju zróżnicowanej bazy ekonomicznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych;

- Atrakcyjny wizerunek gminy.

Cele operacyjne/ cząstkowe:

- Utrzymanie prawnych form ochrony środowiska, właściwych do walorów, przedmiotu ochrony i zagrożeń poszczególnych jego elementów oraz funkcji rozwojowych gminy.
- Ustanowienie właściwych form ochrony obiektów i obszarów urbanistycznych i ruralistycznych o wartości kulturowej oraz zapewnienie warunków właściwego ich użytkowania i ekspozycji.
- Przekształcenie i modernizację istniejących układów zabudowy gminy na rzecz utrzymania i wydobycia historycznie ukształtowanych walorów przestrzennych, kulturowych i społecznych oraz poprawy warunków życia i wzmocnienia możliwości właściwego, wielofunkcyjnego ich zagospodarowania.
- Wykorzystanie obiektów zabytkowych na rzecz rozwoju funkcji usługowych i mieszkaniowych.
- Stworzenie warunków przestrzennych do wykreowania funkcji turystycznej jako funkcji rozwojowej obejmującej różnorodne jej formy, właściwe ze względu na położenie gminy w regionie, jak i jej uwarunkowania kulturowe.

Biorąc pod uwagę cele rozwojowe gminy oraz uwarunkowania rozwojowe, przyjęto między innymi następujące kierunki zmiany w ukształtowaniu układu przestrzennego Gminy:

- wykreowanie/ wykształcenie nowego centrum miasta, zarówno na bazie historycznej struktury przestrzennych, jak i na ternach odzyskanych uzyskanych w wyniku rehabilitacji obszarów poprzemysłowych i kolejowych;
- odnowa oraz utrzymanie charakteru i skali układów przestrzennych wsi Działoszyn, Bratków, Posada, Krzewina, Lutogniewie, Wolanów, Wyszków, Jasna Góra, Opolno Zdrój, jak i położonych na terenie miasta ruralistycznych układów d. wsi Trzciniec i Zatonie- z dopuszczeniem ograniczonego obszarowo ich rozwoju przestrzennego;

Wyznaczono strefy działań związanych z procesami rewitalizacji obszarów historycznie ukształtowanych, o zidentyfikowanych walorach zabytkowych i kulturowych oraz społecznych.

Strefy rewitalizacji obejmują następujące obszary:

- obszar historycznego śródmieścia miasta Bogatynia- związany z zabytkowym układem przestrzennym i zabudową przysłupową oraz doliną Miedzianki- położony w otoczeniu ulic: Daszyńskiego, Partyzantów, Kościuszki, 1 Maja, Bojowników;
- obszar obejmujący część układu ruralistycznego Markocic, wpisany do rejestru zabytków;
- obszar części zabytkowych układów ruralistycznych, wsi: Bratków, Krzewina, Lutogniewice, Posada, Działoszyn, Kopaczów;
- obszar osiedli zabudowy mieszkaniowej- jednorodnie ukształtowanych na zasadzie wartości kompozycji urbanistycznej- położonych w rejonie terenów przemysłowych E. T i KWB Turów;

- osiedle Trzciniec i o. Zatonie;
- obszar zespołu zespół szpitala psychiatrycznego w Sieniawce.

Działania obejmujące proces rewitalizacji, dotyczą także innych terenów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wyznaczono także strefy działań związanych z radykalnym przekształceniem i przebudową terenów zdegradowanych przestrzennie i technicznie, położonych, zarówno w obszarach zabytkowych, jak i w ich otoczeniu.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Bogatynia**

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2012 nr 647, ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Na terenie gminy Bogatynia funkcjonują 23 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z planami, ochronie kulturowej podlegają:
- obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków,
- stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty o wartościach środowiskowych i kulturowych objęte spisem konserwatorskim,
- rejony obserwacji archeologicznej- stanowiska archeologiczne udokumentowane,
- obszary zespołów zabudowy wiejskiej kultury łużyckiej o konstrukcji przysłupowej i ryglowej oraz zabudowy śródmiejskiej wskazane do objęcia ścisłą ochroną wartości zabytkowych,
- obszary zespołów zabudowy wiejskiej kultury łużyckiej o konstrukcji przysłupowej i ryglowej oraz zespołów zabudowy mieszkalno- uzdrowiskowej wskazane do objęcia ochroną wartości kulturowych i krajobrazowych.

W planach zostały ustalone strefy ochrony konserwatorskiej: strefa ochrony konserwatorskiej, strefa „B" ochrony konserwatorskiej, strefa ochrony archeologicznej, strefa „E" ochrony ekspozycji.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta i gminy Bogatynia:

1. Uchwała nr XLVIII/347/2002 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 5 sierpnia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 218 poz. 3000 z dn. 16.10.2002 r.
2. Uchwała nr XXXVIII/328/06 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 1 września 2006 r. w sprawie uchwalenia zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia.

Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 230 poz. 3330 z dn. 30.10.2006 r.
3. Uchwała nr XXX/216/08 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 16 września 2008 r. w sprawie uchwalenie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Sieniawka. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 289 poz. 3155 z dn. 31.10.2008 r.
4. Uchwała nr XXX/215/08 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 16 września 2008 r. w sprawie uchwalenie zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Sieniawka. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 289 poz. 3154 z dn. 31.10.2008 r.
5. Uchwała nr LXXII/434/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie uchwalenia zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 135 poz. 2086 z dn. 22.07.2010 r.
6. Uchwała nr LXXII/435/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wyodrębnionych terenów w obszarze miasta Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 145 poz. 2269 z dn. 9.08.2010 r.
7. Uchwała nr LXXII/436/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 27 maja 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Posada. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 133 poz. 2041 z dn. 20.07.2010 r.
8. Uchwała nr LXXXIII/508/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszarów wsi Sieniawka, Porajów i Kopaczów. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 26 poz. 321 z dn. 03.02.2011 r.
9. Uchwała nr XIII/129/11 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 9 maja 2011 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia dla części obszaru wsi Jasna Góra. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 128 poz. 2074 z dn. 16.06.2011r.
10. Uchwała nr XIII/130/11 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 9 maja 2011 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia dla obszarów Bratkowa i Sieniawki. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 132 poz. 2108 z dn. 22.06.2011 r.

11. Uchwała nr LXXXII/487/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia w części miasta Bogatynia Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 251 poz. 4222 z dn. 30.12.2010 r.
12. Uchwała nr LXXX/476/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 16 września 2010 r. w sprawie uchwalenia zmian w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 205 poz. 3185 z dn. 3.11.2010 r.
13. Uchwała nr LXXXIII/507/10 Rady Gminy i Miasta w Bogatyni z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 8 poz. 93 z dn. 12.01.2011 r.
14. Uchwała nr XXI/202/11 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla lokalizacji farmy wiatrowej w mieście i gminie Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., nr 204 poz. 3520 z dn. 6.10.2011 r.
15. Uchwała Nr LI/906/12 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Krzewina. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 649 z dn. 30.01.2013 r.
16. Uchwała Nr XLVII/865/12 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 1 października 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2012, poz. 3848 z dn. 09.11.2012 r.
17. Uchwała nr LV/935/13 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 20 lutego 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego pod lokalizację szklarni w mieście Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2012, poz. 2440 z dn. 09.04.2013 r.
18. Uchwała nr XLII/361/12 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 22 czerwca 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru związanego z działalnością Elektrowni Turów. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 2440 z dn. 1.08.2012 r.
19. Uchwała nr LI/905/12 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północnej części miasta Bogatynia- obszar planistyczny B Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 399 z dn. *21*.01.2013 r.

20. Uchwała nr LV/939/13 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 20 lutego 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Bratków. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 2720 z dn. 22.04.2013 r.
21. Uchwała Nr LXXII/1034/13 Rady Miejskiej w Bogatyni z dnia 27 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego północnej części miasta Bogatynia- obszar planistyczny A. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 5341 z dn. 11.10.2013 r.
22. Uchwała Nr LXXII/1032/13 Rady Miejskiej w Bogatyni z dnia 27 września 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla lokalizacji farmy wiatrowej położonej w obrębie wsi Lutogniewice i Krzewina. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., rocznik 2013, poz. 5340 z dn. 11.10.2013r.
23. Uchwała Nr LXXVI/1063/13 Rady Miejskiej w Bogatyni z dnia 28 listopada 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wyodrębnionych obszarów w mieście i gminie Bogatynia. Dz. Urz. Woj. Dolnośl., poz. 6589 z dn. 24.12.2013 r.

- **Uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków**

  Uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, przyjęta została uchwałą nr L/897/12 przez Radę Gminy i Miasta Bogatynia dnia 28 listopada 2012 r. Uchwała szczegółowo określa zasady udzielania dotacji celowych na prace restauratorskie, konserwatorskie oraz roboty budowlane przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków, który położony jest na terenie miasta i gminy Bogatynia. Obiekt taki nie jest własnością gminy.

  Zasady udzielania dotacji:

  - Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
  - Dotacja może być udzielona podmiotom, które posiadają tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.
  - Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, na podstawie aktualnego kosztorysu inwestorskiego.
  - Dotacja z budżetu Gminy i Miasta Bogatynia na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w danym roku

budżetowym może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na te prace.

- Dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac konserwatorskich lub robót budowlanych, jeżeli:

1). zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga prac złożonych pod względem technologicznym;

2). zabytek wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych w przypadku groźby unicestwienia lub degradacji.

Wnioski o dotację przyjmowane są do dnia 15 grudnia każdego roku poprzedzającego rok udzielenia dotacji. W przypadku niewykorzystania całej kwoty w budżecie Miasta i Gminy Bogatynia zaplanowanej na dotacje w danym roku, Burmistrz Miasta i Gminy Bogatynia może ogłosić drugi termin składania wniosków.

Przy wyborze obiektów Komisja opiniuje wnioski uwzględniając kryteria:

- dostępność dla ogółu społeczności lokalnej i turystów obiektu zabytkowego;
- promowanie kultury oraz historii Miasta i Gminy przez obiekt zabytkowy;
- stan zachowania obiektu zabytkowego.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Bogatynia jest to miejsko- wiejska gmina, położona w południowej części powiatu zgorzeleckiego, w południowo- zachodniej części województwa dolnośląskiego. Jest drugą, pod względem obszarowym, gminą powiatu zgorzeleckiego, zajmując ponad 16 % jego powierzchni. Siedzibą gminy jest miasto Bogatynia, znajdujące się w południowo- wschodniej części gminy. W skład gminy wchodzi 12 sołectw. Należą do nich: Białopole, Bratków, Działoszyn, Jasna Góra, Kopaczów, Krzewina, Lutogniewice, Opolno Zdrój, Posada, Porajów, Sieniawka, Wolanów- Wyszków. Gmina od zachodu graniczy z Niemcami (przejście graniczne w m. Sieniawka), od północy z Gminą Zgorzelec, od wschodu i południa z Czechami (przejście graniczne w m. Bogatynia). Gmina należy do Pogórza Zachodniego (Sudetów), usytuowana jest w Kotlinie Turoszowskiej. Na jej terenie wyróżnia się kilka mikroregionów: Dolinę Nysy Łużyckiej, Wyniosłość Działoszyna, Przedgórze Izerskie oraz Kotlinę Żytawską, przy czym ta ostatnia dzieli się na Dolinę Miedzianki, Obniżenie Zatonia, Wysoczyznę Kopaczową i Grzbiet Rybarzowicki. Takie ukształtowanie terenu powoduje, że cała południowa część gminy, zamknięta jest w płaskodennej niecce, która przez ostatnie kilkadziesiąt lat, pogłębiana jest systematycznie przez eksploatację złóż węgla brunatnego. Działalność elektrowni i Kopalni Węgla Brunatnego „Turów" jest potężną siłą kształtującą krajobraz gminy . Działalność górnicza i związane z nią powiększenie obszaru

odkrywki oraz zwałowiska zewnętrznego przyczyniła się do zlikwidowania miejscowości Wigancice Żytawskie, Biedrzychowice oraz Rybarzowice. Wsie Białopole i Opolno Zdrój znajdują się wewnątrz obszaru docelowego wyrobiska. Główną rzeką gminy jest Nysa Łużycka, płynąca wzdłuż zachodnich granic gminy i państwa. Największym prawobrzeżnym dopływem Nysy jest Miedzianka. Na terenie gminy nie występują naturalne zbiorniki wodne o dużej powierzchni. W okolicy miasta- Bogatyni, znajduje się większy, sztuczny zbiornik wodny- „Zatonie". Bogatynia jest gminą o charakterze przemysłowym, z 26% udziałem obszarów leśnych. Są to przede wszystkim bory mieszane, cenne pod względem florystycznym, ekologicznym i krajobrazowym. Pozostała zieleń to zadrzewienia i zakrzaczenia śródpolne, układy zieleni przydrożnej oraz zieleń występująca wzdłuż cieków wodnych. Uzupełnienie stanowi zieleń parkowa, cmentarna, przykościelna oraz aleje i szpalery przydrożne.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Historia Bogatyni wiąże sie z dziejami Górnych Łużyc. Od pierwszych wieków naszej ery zamieszkiwali je Serbołużyczanie- potomkowie Słowian Połabskich. W X w. Łużyce Górne zostały włączone do Polski, a utracone w 1031 r.

Pierwsza wzmianka o Bogatyni pochodzi z 1262 r., jako Richnove, a od 1336 r. znana pod niemiecką nazwą Reichenau. W połowie XIII w. osada należała do domeny rycerskiego rodu von Opal. Senior rodu, rycerz Werner von Opal sprzedał 10 łanów w Richinove na rzecz klasztoru sióstr cysterek w Marienthal. Fakt sprzedaży ziemi klasztorowi przez von Opalów został potwierdzony przez króla Przemysła Ottokara II na piśmie w 1262 r. Wtedy po raz pierwszy pojawiła się nazwa Richinowe- pierwotna nazwa współczesnej Bogatyni. Von Opalowie byli właścicielami wsi w XIII w. Sprzedane 10 łanów w Bogatyni, dały początek folwarkowi klasztornemu w Richinowe. W XII i XIII w. Bogatynia była prawdopodobnie częścią składową „państwa Żytawa", a następnie „państwa Trzciniec". Łużyce Górne od XIII w. należały do Czech. Od tego okresu teren ten stał się miejscem intensywnej kolonizacji niemieckiej, przede wszystkim obszarów nad Nysą w okolicach Żytawy (Zittau), aż do Zgorzelca. Osiedlali się tutaj Serbołużyczanie, Flamandowie, Bawarczycy, a także przybysze z Turyngii i Frankonii. W roku 1332 r. Jarosław von Schlieben, burgrabia na Trzcińcu, sprzedał czynsze w Bogatyni siostrom cysterkom z Marienthal. W Bogatyni powiększał się obszar należący do klasztoru. Jeszcze w 1358 r. zakonnice kupiły od Jana Hinfuchta, mieszczanina z Żytawy, kolejny fragment wsi. Kolejne łany ziemi w Bogatyni stały się własnością klasztoru w latach od 1361 do 1387 r. Od roku 1467, kiedy to za sprawą braci Hansa, Konrada i Adama von Kyaw z Rybarzowic, siostry cysterki weszły w posiadanie młyna wodnego w Richinowe, otrzymały czynsze z bogatyńskich ogrodów, opatka z Maryjnego Dołu nabyła uprawnienia sądownicze jak również prawo patronatu nad kościołem. W 1419 r. Thenricus Kyaw nabył prawa do sprawowania sądownictwa w Bogatyni, sprawował również patronat nad kościołem we wsi. W końcu XV w.

właścicielami Bogatyni byli: klasztor cysterek w Marienthalu oraz miasto Żytawa. Spośród wsi z okolic Żytawy w końcu XIV w., Bogatynia była jedną z najbogatszych, terytorialnie większą od Żytawy.

Kościół powstał w 1300 r. Od początku istnienia parafia bogatyńska należała do dekanatu żytawskiego w diecezji praskiej. Od 1344 r. Praga stała się siedzibą arcybiskupa, którego pieczy podlegał m.in. dekanat żytawski. Kościół w Bogatyni był centrum parafii, która obejmowała jeszcze swoim zasięgiem Jasną Górę, Markocice i Hermanice.

W 1 poł. XV w. Górne Łużyce stały się celem najazdu Husytów. Zbrojne oddziały ruchu husyckiego nie ominęły Bogatyni. Wiele zniszczeń dokonały tutaj oddziały husyckie w latach 1425- 1430. Bogatynia długo dochodziła po wyniszczających najazdach husytów. Osią wsi był potok (dzisiaj rzeka Miedzianka), wzdłuż którego ciągnęła się główna wiejska droga, przy której znajdowały się drewniane domy i przylegające do nich grunty rolnicze. W środkowej części wsi, po obu stronach głównej drogi wiejskiej znajdowały się „łany proboszczowskie". Wieś mogła się rozwijać ze względu na położenie przy uczęszczanej drodze handlowej- z Żytawy do Frydlandu. Trakt ten był częścią składową dużego szlaku handlowego- z Drezna na Śląsk. Przez środkową część ówczesnej Bogatyni, z zachodu na wschód prowadziła też tzw. „złodziejska ścieżka", będąca połączeniem między Grabseinem i Frydlantem.

Na początku XV w. rozprzestrzeniała się religia protestancka. Proces ten zachodził tak szybko, że w 1565 r. proboszcz parafii katolickiej- Martin Hammer, zrzekł się swojego stanowiska, gdyż nie miał już parafian. Pierwszym protestanckim duchownym w Bogatyni był pastor Gregorius Füger, sprawujący swój urząd w latach 1567- 1583.

Rozwój wsi został zahamowany na skutek trwającej w latach 1618- 1648 wojny trzydziestoletniej. Pomimo, iż Bogatynia nie była teatrem działań zbrojnych walczących stron, jednak podatki wojenne, obowiązkowe dostawy towarów, rozboje kwaterujących wojsk, spowodowały liczne zniszczenia i zubożenie ludności. Od 1635 r. Bogatynia znalazła się na obrzeżach Saksonii.

Od połowy XVII wieku, po zakończeniu wojny trzydziestoletniej, rozpoczął się kolejny etap rozwoju Bogatyni, głównie rozwój rzemiosła. Były dwa młyny, dwie kuźnie, piekarnia i mała wytwórnia win. Można przypuszczać, iż w XVII w. większość zabudowań umiejscowiona była po obu stronach drogi biegnącej wzdłuż potoku z południa na północ. Domy były drewniane, z nimi sąsiadowały niewielkie zabudowania gospodarcze. Do poł. XIX w. poszczególne części wsi oddzielały od siebie specjalne bramy wjazdowe, do części należącej do parafii, części żytawskiej lub młyna.

Dominującą gałęzią rzemiosła w Bogatyni od XVII w. było tkactwo chałupnicze. Dzięki intensywnej produkcji płócienniczej w XVIII w. powstała w Bogatyni zamożna warstwa kupiecka. Świadectwem świetności i rozwoju rzemiosła tkackiego w Bogatyni są pochodzące z przełomu XVIII i XIX wieku domy o konstrukcji przysłupowo- zrębowej z charakterystyczną drewnianą konstrukcją, widoczną na zewnątrz. Wielkość i okazałość domów uzależniona była od zasobności właścicieli. Oprócz samej konstrukcji charakterystycznym elementem domów

przysłupowych był kamienny portal drzwiowy, zaopatrzony w kartusz z wyrytymi monogramami właścicieli i datą budowy domu.

W latach trzydziestych XIX w., w Bogatyni zaczęła się rozwijać produkcja tkanin bawełnianych. W 1875 r. we wsi wymienianych jest już 11 fabryk włókienniczych. Do 1909 r. liczba przedsiębiorstw tkackich wzrosła do 13, oprócz tego działały również ręczne warsztaty bogatyńskich rzemieślników. Duże zasługi w kwestii rozwoju wsi miała rodzina Preibischów. W 1866 roku Karol August Preibisch wybudował w Bogatyni wodociąg, następnie basen kąpielowy, cegielnię. Był również fundatorem osiedla mieszkaniowego dla pracowników. W 1864 r. za sprawą K.A. Preibischa powstał zakład gazowniczy. W 1868 r. na ulicach pojawiły się lampy gazowe. Bogatyński fabrykant założył jedną z pierwszych w Saksonii jednostkę ochotniczej straży pożarnej. W 1872 r. powołał do życia przedszkole dla dzieci. Do połowy XIX w. żeby przedostać się na drugi brzeg potoku płynącego przez wieś mieszkańcy przechodzili brodami lub używali kładek. Pierwszy drewniany most powstał w 1826 r., następne w latach 1831- 1851. Natomiast pierwszy żelazny most ufundował Karol August Preibisch.

Ważna rolę w rozwoju przemysłu wsi odegrała eksploatacja węgla brunatnego. Pierwsze próby wydobywania węgla rozpoczęły się w 1790 roku na terenie Zatonia. Dopiero w latach 1836- 1869 rozpoczął się proces wydobywania węgla. W 1904 r. miało miejsce otwarcie pierwszej kopalni odkrywkowej „Herkules", przekształcony następnie w „Towarzystwo Akcyjne Herkules". Zakupione zostały tereny bogate w złoża węgla i uruchomiona została elektrownia w Hirschfelde. Elektrownia działała od 1897 r., jednak dopiero od 1908 r. była ona zasilana węglem wydobywanym metodą odkrywkową.

Rozwój wsi na przełomie XIX i XX wieku, spowodował doprowadzenie linii kolejowej. Inicjatorem był Karl August Preibisch. Uroczyste otwarcie linii Saksońskiej Kolei Wąskotorowej łączącej Żytawę z Bogatynią odbyło się w 1884 r. Długość trasy liczyła 13,6 km, po drodze pociąg zatrzymywał się na 4 przystankach. W panoramie Bogatyni z początku XX w., oprócz kominów licznych fabryk dominują dwie wieże kościołów (kościoła pw. św. Piotra i Pawła oraz kościoła pw. Najświętszej Marii Panny).

Pierwsze 45 lat wieku XX to okres dobrych i złych dni w historii Bogatyni. Pierwsza wojna światowa odcisnęła tutaj swoje piętno, wielu mieszkańców powołanych zostało do służby wojskowej i wysłanych na front. Po wojnie, w Niemczech wybuchła inflacja, co również niekorzystnie wpłynęło na rozwój wsi i życie mieszkańców. W 1929 r. rozpoczął się światowy kryzys gospodarczy. Dotknął on także Bogatynię, w której upadło kilka zakładów przemysłowych. Zamknięta została największa we wsi fabryka Preibischa. Pozostali właściciele gwałtownie zmniejszali produkcję a tym samym i zatrudnienie. Dojście do władzy w Niemczech partii nazistowskiej, na krótko ustabilizowało sytuację gospodarczą na terenie całych Niemiec- także w Bogatyni.

Bogatynia nie ucierpiała na skutek działań zbrojnych w czasie II wojny światowej. Latem 1945 roku „Worek Żytawski", a więc i jego centralna wieś Reichenau, znalazła się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej i nadano jej prawa miejskie. Niemiecką ludność, która pozostała w Bogatyni wysiedlono do Niemiec. Do 1947 r. obowiązywała

nazwa Rychwałd. Od 1947 r. nosi obecną nazwę nawiązującą do dawnej niemieckiej (reich= bogaty). Dynamiczny rozwój miasta rozpoczął sie po 1958 r., kiedy na bazie pokładów węgla brunatnego powstał Kombinat Paliwowo- Energetyczny. Obejmuje on zespół: BOT Kopalnie Węgla Brunatnego „Turów" S.A. oraz BOT Elektrownie „Turów" S.A. W 1973 r. Bogatynię połączono z Turoszowem. Po 1973 r. miasto powiększyło się o sąsiednie wioski: Markocice, Trzciniec, Zatonie.

5.3. Układ urbanistyczny miasta

Układ urbanistyczny miasta Bogatyni wpisany jest do rejestru zabytków pod nr 607/J z dnia 26.02.1980 r.

Pierwsza, udokumentowana wzmianka źródłowa dotycząca Bogatyni pochodzi z 1262 r. Rozwój wsi związany był z krzyżującymi się, w tym miejscu, dwoma, starymi szlakami handlowymi. Jako centrum rozwoju średniowiecznej miejscowości wskazuje się, dzisiejszy Plac Bohaterów Warszawy (zlokalizowany przy kościele pw. św. Piotra i Pawła), ul. Waryńskiego, 1 Maja, zach. część ul. Kościuszki. W 1424 r. wieś znacząco zniszczona przez wojska husyckie. Odbudowana, szybko rozwinęła się w XVII- XVIII w., jako ośrodek tkactwa chałupniczego. Rozwój miejscowości następował wzdłuż rzeki Miedzianki, przy ciągach dzisiejszych ulic: Turowskiej, Nadbrzeżnej, Spółdzielczej, Kościuszki, Listopadowa, Armii Czerwonej. Zabudowa ulicowa wypełniona wolnostojącymi budynkami mieszkalno-gospodarczymi tkaczy o charakterystycznej konstrukcji przysłupowo- zrębowej i ryglowej. W Bogatyni dominuje luźna zabudowa typu wiejskiego i małomiasteczkowego z kilkoma osiedlami- koloniami, powstałymi już po 1900 r. W skład struktury miejskiej wchodziły, także skwery i parki, np.: przy ul. II Armii Wojska Polskiego.

Rozwój miejscowości nastąpił w XIX w., a wzmożony ruch budowlany nasilił się w jego 2 poł. XIX w., co było związane z rozwojem przemysłu włókienniczego, bawełnianego. Rozbudowano nową sieć dróg, ukończono budowę linii kolejowej, powstały liczne kompleksy budynków fabrycznych (przy ul.: Zgorzeleckiej, Daszyńskiego, Kilińskiego, II AWP, Kościuszki). W związku z nowym, przemysłowym charakterem miejscowości, wznoszone były reprezentacyjne domy mieszkalne i budynki użyteczności publicznej- np. na ul. Daszyńskiego. Przy kompleksach fabrycznych powstawały wille fabrykantów. Od pocz. XX w. budowano przyfabryczne kolonie domków jednorodzinnych, np. przy ulicach: Chopina, Słowiańskiej, Warszawskiej, Zamojskiego, Piastowskiej, Jagiellońskiej, Przodowników Pracy.

Po 1945 r. powstająca współczesna zabudowa nie ingerowała w historyczny układ przestrzenny- dzielnice współczesnych bloków mieszkaniowych, usytuowano poza dawną Bogatynią. Zniszczone zostały fragmenty miasta, w wyniku działalności inwestycyjnej KWB „Turów"- pół. część ul. Turowskiej, zach. część ul. Kochanowskiego, Jagiellońskiej, Przodowników Pracy. W wyniku niewłaściwej działalności inwestycyjnej, zaniedbań, zniszczeniu i degradacji, uległa liczna zabudowa przysłupowa ul.: Kościuszki, Turowskiej, Placu Bohaterów Warszawy nr 3, karczma „Twardowski" przy ul. Armii Czerwonej.

Ze względu na wybitne wartości architektoniczne i urbanistyczne, z odbudową zlikwidowanej zabudowy, rewitalizacji wymaga ciąg zabudowy ulic: 1 Maja, Waryńskiego, Turowskiej, Kościuszki, Bojowników o wolność i Demokrację.

Miasto Bogatynia to zurbanizowany ośrodek, którego głównym wyznacznikiem są historyczne ciągi komunikacyjne i zabytkowa zabudowa, zarówno mieszkalna, usługowa jak i przemysłowa, a także komponowana zieleń miejska. Tak rozumiany układ urbanistyczny Bogatyni powstał wpisany do rejestru zabytków decyzją jako obszar zawierający zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów, w tym ulic i sieci dróg.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze gminy Bogatynia, funkcjonują jedynie dwie z ww. form. Jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.4.1. Formy ochrony w miejscowym planie zagospodarowanie przestrzennego

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla terenu gminy Bogatynia, określają obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W planach wyznaczone zostały granice i zasady zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie, w tym zakres ochrony konserwatorskiej. Określono także zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego. Ustalono strefy ochrony konserwatorskiej: strefa ochrony konserwatorskiej, strefa „B" ochrony konserwatorskiej, strefa ochrony archeologicznej, strefa „E" ochrony ekspozycji.

Obiekty, zespoły i założenia wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej, które wynikają z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 r. nr 162 poz. 1568, ze zm.). Obiekty zabytkowe obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich, nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej. Należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków. Wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ochroną konserwatorską objęte zostały

także zespoły i obiekty ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Są to zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych. Dla obiektów wymienionych w ewidencji zabytków, a znajdujących sie w strefach ochrony konserwatorskiej, obowiązują ustalenia sformułowane dla poszczególnych stref. Dla prac remontowych i modernizacyjnych, związanych z rozbudową i przebudową obiektów, dla prac rozbiórkowych, prowadzonych przy zabytkach znajdujących sie poza strefami i uwzględnionych w ewidencji, należy uzyskać zgodę wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.4.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Bogatynia, znajduje się 106 zabytków nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Wśród obiektów wpisanych do rejestru zabytków, gmina jest właścicielem następujących budynków mieszkalnych w Bogatyni:

- ul. Górska 6;
- ul. Górska 7;
- ul. Listopadowa 7;
- ul. Nadbrzeżna 12;
- ul. Nadbrzeżna 15;
- ul. Nadbrzeżna 16-16a.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WPISU
1	Bogatynia	układ urbanistyczny- ośrodek historyczny miasta Bogatynia			A/1816/607/J	1980.02.26
2	Bogatynia - Markocice	układ ruralistyczny - zabudowa wsi Markocice			A/1822/540/J	1978.07.06
3	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	1	A/5880	2013.07.10
4	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	3	1895	1967.01.05
5	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	5	1896	1967.01.05
6	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	10	A/5815	2012.03.09
7	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	25	A/5743/1144/J	1993.06.29
8	Bogatynia	dom mieszkalny	1 Maja	37	A/5881	2013.07.10
9	Bogatynia	dom mieszkalny	Armii Czerwonej	13	A/5920	2014.04.16

10	Bogatynia	kościół ewangelicki pw. św. Piotra i Pawła	Białogórska	2	1891	1967.01.05
11	Bogatynia	zajazd, ob. dom mieszkalny	pl. Bohaterów Warszawy	3	1892	1967.01.05
12	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	1	A/5699/595/J	1978.10.23
13	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	7	541/J	1978.10.23
14	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	8	544/J	1978.10.23
15	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	13	A/5698/596/J	1978.10.23
16	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	14	543/J	1978.10.23
17	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	15	542/J	1978.10.23
18	Bogatynia	dom mieszkalny	Dąbrowskiego	17	A/5697/597/J	1978.10.23
19	Bogatynia	zespół pałacowy	Dąbrowskiego	22	A/5559/1276/J	1995.11.05
20	Bogatynia	pałac w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5559/1276/J	1996.11.05
21	Bogatynia	kuźnia w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
22	Bogatynia	wozownia w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
23	Bogatynia	budynek mieszkalno-gospodarczy ze stajnią w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
24	Bogatynia	obora w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
25	Bogatynia	park w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
26	Bogatynia	fontanna w parku w zespole	Dąbrowskiego	22	A/5554/1295/J	1997.05.07
27	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	3	A/5730/557/J	1978.10.23
28	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	4	A/5724/568/J	1978.10.23
29	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	7	A/5723/569/J	1978.10.23
30	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	8	A/5722/570/J	1978.10.23
31	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	11	A/5729/558/J	1978.10.23
32	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	12	A/5728/559/J	1978.10.23
33	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	17	A/5721/571/J	1978.10.23
34	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	23	A/5720/572/J	1978.10.23
35	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	24	A/5719/573/J	1978.10.23
36	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	25	A/5718/574/J	1978.10.23
37	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	27	A/5717/575/J	1978.10.23
38	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	33	A/5716/576/J	1978.10.23
39	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	35	A/5727/562/J	1978.10.23
40	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	37	A/5715/577/J	1978.10.23
41	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	41	A/5726/564/J	1978.10.23
42	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	53	A/5714/578/J	1978.10.23
43	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	54	A/5713/579/J	1978.10.23
44	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	58	A/5725/566/J	1978.10.23
45	Bogatynia	dom mieszkalny	Główna	66	A/5712/580/J	1978.10.23

46	Bogatynia	dom mieszkalny	Górska	2	A/5707/587/J	1978.10.23
47	Bogatynia	dom mieszkalny	Górska	5	A/5706/588/J	1978.10.23
48	Bogatynia	dom mieszkalny	Górska	6	546/J	1978.10.23
49	Bogatynia	dom mieszkalny	Górska	7	545/J	1978.10.23
50	Bogatynia	dom mieszkalny	Górska	14	1906	1967.01.12
51	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	2	A/5705/589/J	1978.10.23
52	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	7	548/J	1978.10.23
53	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	8	A/5704/590/J	1978.10.23
54	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	9	A/5703/591/J	1978.10.23
55	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	11	A/5702/592/J	1978.10.23
56	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	12	A/5701/593/J	1978.10.23
57	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	15	550/J	1978.10.23
58	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	19	547/J	1978.10.23
59	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	25	A/5700/594/J	1978.10.23
60	Bogatynia	dom mieszkalny	Kolejowa	27	549/J	1978.10.23
61	Bogatynia	dom mieszkalny	Kościuszki	1	1893	1967.01.05
62	Bogatynia	dom mieszkalny	Kościuszki	2	1894	1967.01.05
63	Bogatynia	dom mieszkalny	Kościuszki	114	A/1713	2010.03.15
64	Bogatynia	dom mieszkalny	Krzywa	13	A/1076	2008.07.30
65	Bogatynia	zespół kościelny	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
66	Bogatynia	kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
67	Bogatynia	salka katechetyczna	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
68	Bogatynia	cmentarz w zespole	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
69	Bogatynia	ogrodzenie cmentarza	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
70	Bogatynia	kaplica przedpogrzebowa w zespole	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
71	Bogatynia	plebania w zespole	Kurzańska	3	A/2137/1302/J	1997.06.17
72	Bogatynia	dom mieszkalny	Listopadowa	7	A/5442	2011.10.28
73	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadbrzeżna	12	A/5784	2012.01.25
74	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	4	A/5711/581/J	1978.10.23
75	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	6	A/5734/553/J	1978.10.23
76	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	9	A/5735/552/J	1978.10.23
77	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	14	A/5710/582/J	1978.10.23
78	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	15	A/5732/555/J	1978.10.23
79	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	16-16a	A/5733/554/J	1978.10.23
80	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	20	A/5731/556/J	1978.10.23
81	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	30	A/5709/585/J	1978.10.23
82	Bogatynia	dom mieszkalny	Nadrzeczna	36	A/5708/586/J	1978.10.23

83	Bogatynia	dom mieszkalny	Słowackiego	7	A/5442	2011.10.28
84	Bogatynia	dom mieszkalny	Turowska	60	1897	1967.01.05
85	Bogatynia	dom mieszkalny	Waryńskiego	17	A/5736/1164/J	1994.06.06
86	Bogatynia	dom mieszkalny	Waryńskiego	18	A/5446/1-3	2011.11.24
87	Bogatynia	dom mieszkalny	Waryńskiego	24	A/4526	2010.11.24
88	Bogatynia	dom mieszkalny	Waryńskiego	30	A/4885	2011.02.10
89	Bogatynia	dom mieszkalny	Waryńskiego	32	A/5814	2012.02.29
90	Bogatynia-Zatonie	kościół paraf. pw. św. Marii Magdaleny w zespole	Wiejska		A/2118/1918	1967.01.21
91	Bogatynia-Zatonie	cmentarz przykościelny w zespole	Wiejska		A/2119/951/J	1989.04.08
92	Działoszyn	kościół parafialny pw. św. Bartłomieja		30	A/2013/1265	1965.04.02
93	Działoszyn	cmentarz przykościelny		30	A/2014/979/J	1989.09.05
94	Działoszyn	plebania		30	85/A/02	2002.04.18
95	Działoszyn	wozownia z bramą		17	A/41735	2010.03.16
96	Działoszyn	dom mieszkalny		163	A/5785	2012.01.27
97	Działoszyn	kuźnia, ob. dom mieszkalny		168	A/1010	2007.07.18
98	Kopaczów	kościół ewangelicki, ob. filialny pw. św. Józefa Oblubieńca			A/2102/1902	1967.01.12
99	Kopaczów	cmentarz przykościelny			A/2103/978/J	1989.09.05
100	Krzewina	kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela			A/2104/1904	1967.01.12
101	Krzewina	cmentarz przy kościele św. Jana Chrzciciela w zespole			A/2105/977/J	1989.08.28
102	Krzewina	mur cmentarny			A/2105/977/J	1989.08.28
103	Krzewina	kaplica cmentarna			A/2105/977/J	1989.08.28
104	Opolno Zdrój	kościół ewangelicki, ob. filialny pw. Narodzenia NMP			A/1060	2008.05.19
105	Posada	budynek d. kaplicy ze szkołą ewangelicką	dz. 47 AM-1		A/5868	2013.04.24

106	Sieniawka	kościół ewangelicki, ob. filialny pw. Niepokalanego Poczęcia			1912	1967.01.12

5.4.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Ze względu na przepisy ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2001 nr 112 poz. 1198, ze zm.), a także ze względu na kodeks etyczny, nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych (Tabela nr 2).

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT
1	Bogatynia, ul. Kurzańska 3	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP
2	Bogatynia, ul. Białogórska	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła
3	Bogatynia, ul. Wiejska	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny
4	Działoszyn	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Bartłomieja
5	Kopaczów	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Józefa Oblubieńca NMP
6	Kopaczów, ul. Główna 40	Płaskorzeźba z wozem drabiniastym i kartuszem herbowym
7	Krzewina	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela
8	Opolno Zdrój	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP
9	Sieniawka	Wyposażenie kościoła filialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 r. nr 162 poz. 1568, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie

zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska", czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (wójta, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków, wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.) Zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

W gminie Bogatynia, gminna ewidencja zabytków została zaktualizowana w październiku 2013 r., przyjęta przez Burmistrza Miasta i Radę Gminy zarządzeniem nr 5/2014 dnia 14 stycznia 2014 r.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia:

- **Bogatynia:**

1. dom mieszkalny ul. 1 Maja 1
2. dom mieszkalny ul. 1 Maja 2
3. dom mieszkalny ul. 1 Maja 3
4. dom mieszkalny ul. 1 Maja 4
5. dom mieszkalny ul. 1 Maja 5
6. dom mieszkalny ul. 1 Maja 6
7. dom mieszkalny ul. 1 Maja 7
8. dom mieszkalny ul. 1 Maja 8
9. dom mieszkalny ul. 1 Maja 9
10. dom mieszkalny ul. 1 Maja 10
11. dom mieszkalny ul. 1 Maja 11
12. dom mieszkalny ul. 1 Maja 12
13. dom mieszkalny ul. 1 Maja 15
14. dom mieszkalny ul. 1 Maja 16

15. dom mieszkalny ul. 1 Maja 17
16. dom mieszkalny ul. 1 Maja 18
17. dom mieszkalny ul. 1 Maja 19
18. dom mieszkalny ul. 1 Maja 21
19. stodoła I ul. 1 Maja 21
20. stodoła II ul. 1 Maja 21
21. bramka ul. 1 Maja 21
22. d. poczta, ob. bank ul. 1 Maja 22
23. dom mieszkalny ul. 1 Maja 23
24. dom mieszkalny ul. 1 Maja 25
25. willa ul. 1 Maja 29
26. dom mieszkalny ul. 1 Maja 31
27. willa ul. 1 Maja 33
28. park ul. 1 Maja 33
29. dom mieszkalny ul. 1 Maja 37
30. d. elektrownia, ob. BOK ul. 2 Armii WP 1
31. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 3
32. szkoła średnia- liceum ul. 2 Armii WP 5
33. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 7
34. dom mieszkalny z budynkiem przemysł. ul. 2 Armii WP 9
35. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 20, 20a
36. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 22
37. dom mieszkalny ul.2 Armii WP 24
38. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 26
39. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 27
40. dom mieszkalny ul. 2 Armii WP 28
41. willa, ob. MOPS ul. 2 Armii WP
42. dom mieszkalny ul. 3 Maja 1
43. dom mieszkalny ul. 3 Maja 4
44. dom mieszkalny ul. 3 Maja 5
45. dom mieszkalny ul. 3 Maja 6
46. dom mieszkalny ul. 3 Maja 7
47. dom mieszkalny ul. 3 Maja 8-9
48. dom mieszkalny ul. 3 Maja 10
49. dom mieszkalny ul. 3 Maja 11
50. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 1
51. willa, ob. Apteka ul. Armii Czerwonej 2
52. dom mieszkalno- usługowy ul. Armii Czerwonej 3
53. willa, ul. Armii Czerwonej 4
54. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 4a
55. garaż, ul. Armii Czerwonej 4 a
56. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 5
57. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 11
58. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 12
59. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 13
60. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 14
61. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 15

62. garaż, ul. Armii Czerwonej 15
63. sklep ul. Armii Czerwonej 16
64. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 20
65. dom mieszkalno- usługowy ul. Armii Czerwonej 20-24
66. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 23
67. dom mieszkalny ul. Armii Czerwonej 26
68. dom mieszkalny ul. Bema 5
69. dom mieszkalny ul. Bema 7
70. dom mieszkalny ul. Bema 10
71. dom mieszkalny ul. Białogórska 1
72. d. zajazd, ob. dom mieszkalny ul. Białogórska 2
73. dom mieszkalny ul. Białogórska 3-5
74. dom mieszkalny ul. Białogórska 6-8
75. dom mieszkalny ul. Białogórska 10
76. dom mieszkalny ul. Białogórska 12
77. dom mieszkalny ul. Białogórska 14
78. brama kościoła pw. św. Piotra i Pawła ul. Białogórska
79. kościół ewangelicki pw. św. Piotra i Pawła ul. Białogórska
80. dom mieszkalny ul. Biskupia 1
81. dom mieszkalny ul. Biskupia 6
82. dom mieszkalny ul. Biskupia 12
83. szkoła podstawowa Pl. Boh. Warszawy 1
84. dom mieszkalny Pl. Boh. Warszawy 2
85. dom mieszkalny Pl. Boh. Warszawy nr 3
86. dom mieszkalny Pl. Boh. Warszawy 4
87. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 2
88. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem.6
89. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem.7
90. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 12
91. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem.16
92. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 17
93. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 25
94. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem.27
95. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 35
96. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem.37
97. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem. 39
98. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol. i Dem 47
99. dom mieszkalny ul. Boj. o Wol .i Dem. 49
100. dom mieszkalny ul. Chopina 1
101. dom mieszkalny ul. Chopina 2
102. dom mieszkalny ul. Chopina 3
103. dom mieszkalny ul. Chopina 4
104. budynek Urzędu Miasta ul. Daszyńskiego 1
105. dworzec PKS ul. Daszyńskiego 2
106. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 3
107. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 5
108. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 7

109. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 8
110. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 9
111. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 10-12
112. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 11
113. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 13
114. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 14
115. zajazd ul. Daszyńskiego 16
116. d. restauracja ul. Daszyńskiego 17
117. d. drukarnia ul. Daszyńskiego 19
118. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 21
119. d. bank ul. Daszyńskiego 23
120. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 27
121. d. sąd ul. Daszyńskiego 29
122. d. areszt, ob. policja ul. Daszyńskiego 29a
123. d. sierociniec, ob. drukarnia ul. Daszyńskiego 31
124. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 33
125. d. kino ul. Daszyńskiego 35
126. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 37
127. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 39
128. willa ul. Daszyńskiego 41
129. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 43
130. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 45
131. dom mieszkalny ul. Daszyńskiego 51
132. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 1
133. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 2
134. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 7
135. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 8
136. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 9
137. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 11-11a
138. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 13
139. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 14
140. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 15
141. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 17
142. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 18
143. dom mieszkalny ul. Dąbrowskiego 19 a-b
144. pałac ul. Dąbrowskiego 22
145. zab. folwark- dom mieszk.- gosp. ze stajnią ul. Dąbrowskiego 22
146. zab. folwark- kuźnia ul. Dąbrowskiego 22
147. zab. folwark- wozownia ul. Dąbrowskiego 22
148. zab. folwark- obora, ul. Dąbrowskiego 22
149. zab. folwark- park, ul. Dąbrowskiego 22
150. transformator, ul. Dąbrowskiego
151. dom mieszkalny ul. Dębowa 1 a-d
152. dom mieszkalny ul. Dębowa 2 a-d
153. dom mieszkalny ul. Dębowa 3 a-b
154. dom mieszkalny ul. Dębowa 4 a-d
155. dom mieszkalny ul. Dębowa 5 a-d

156. dom mieszkalny ul. Dębowa 6 a-b
157. dom mieszkalny ul. Dębowa 7a-b
158. dom mieszkalny ul. Dębowa 8 a-b
159. dom mieszkalny ul. Dębowa 9 a-b
160. dom mieszkalny ul. Dębowa 10 a-b
161. dom mieszkalny ul. Dębowa 11 a-b
162. dom mieszkalny ul. Dębowa 12 a-b
163. dom mieszkalny ul. Dębowa 14 a-d
164. dom mieszkalny ul. Dębowa 16 a-d
165. dom mieszkalny ul. Dobra 3
166. dom mieszkalny ul. Dobra 5
167. dom mieszkalny ul. Dobra 10
168. dom mieszkalny ul. Dobra 10a
169. garaż ul. Dworcowa
170. dom mieszkalny ul. Dworska 2
171. oficyna mieszkalna ul. Dworska 3
172. dom mieszkalny ul. Dworska 4
173. dom mieszkalny ul. Dworska 5
174. dom mieszkalny ul. Dworska 6
175. dom mieszkalny ul. Dworska 7
176. stodoła ul. Dworska 7
177. dom mieszkalny ul. Dworska 8
178. dom mieszkalny ul. Dworska 10-12
179. dom mieszkalny ul. Dworska 14-16
180. dom mieszkalny ul. Dworska 18
181. dom mieszkalny ul Dymitrowa 1
182. dom mieszkalny ul Dymitrowa 3
183. dom mieszkalny ul Dymitrowa 5
184. dom mieszkalny ul Dymitrowa 9-11
185. dom mieszkalny ul. Dzika 1
186. dom mieszkalny ul. Dzika 2
187. dom mieszkalny ul. Fabryczna 4
188. dom mieszkalny ul. Francuska 2a-g
189. dom mieszkalny ul. Francuska 4a-f
190. zespół fabryczny ul. Główna 1
191. willa ul. Główna 2
192. dom mieszkalny ul. Główna 3
193. dom mieszkalny ul. Główna 4
194. dom mieszkalny ul. Główna 7
195. dom mieszkalny ul. Główna 8
196. stodoła ul. Główna 8
197. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Główna 9
198. dom mieszkalny ul. Główna 10
199. dom mieszkalny ul. Główna 11
200. dom mieszkalny ul. Główna 12
201. dom mieszkalny ul. Główna 14
202. dom mieszkalny ul. Główna 17

203. dom mieszkalny ul. Główna 19
204. dom mieszkalny ul. Główna 20
205. dom mieszkalny ul. Główna 21
206. dom mieszkalny ul. Główna 23
207. dom mieszkalny ul. Główna 24
208. dom mieszkalny ul. Główna 25
209. d. kuźnia ul. Główna 25
210. dom mieszkalny ul. Główna 27
211. dom mieszkalny ul. Główna 28
212. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Główna 29
213. dom mieszkalny ul. Główna 33
214. dom mieszkalny ul. Główna 35
215. dom mieszkalny ul. Główna 37
216. dom mieszkalny ul. Główna 39
217. dom mieszkalny ul. Główna 40
218. dom mieszkalny ul. Główna 41
219. dom mieszkalny ul. Główna 50
220. transformator ul. Główna 50
221. dom mieszkalny ul. Główna 53
222. dom mieszkalny ul. Główna 54
223. dom mieszkalny ul. Główna 58
224. dom mieszkalny ul. Główna 61
225. dom mieszkalny ul. Główna 63
226. dom mieszkalny ul. Główna 65
227. dom mieszkalny ul. Główna 66
228. stodoła ul. Główna 66
229. dom mieszkalny ul. Główna 69
230. dom mieszkalny ul. Górna 1
231. dom mieszkalny ul. Górna 2
232. dom mieszkalny ul. Górna 3
233. dom mieszkalny ul. Górna 8
234. dom mieszkalny ul. Górna 10
235. budynek gospodarczy ul. Górna 10
236. stodoła ul. Górna 10
237. garaż ul. Górna 10
238. dom mieszkalny ul. Górna 11
239. dom mieszkalny ul. Górna 17
240. dom mieszkalny ul. Górna 18
241. dom mieszkalny ul. Górna 19
242. dom mieszkalny ul. Górna 20
243. dom mieszkalny ul. Górna 21
244. stodoła ul. Górna 21
245. dom mieszkalny ul. Górnicza 2
246. dom mieszkalny ul. Górnicza 4
247. dom mieszkalny ul. Górska 2
248. dom mieszkalny ul. Górska 3
249. dom mieszkalno- gospodarczy. ul. Górska 4

250. dom mieszkalny ul. Górska 5
251. dom mieszkalny ul. Górska 6
252. dom mieszkalny ul. Górska 7
253. dom mieszkalny ul. Górska 8
254. dom mieszkalny ul. Górska 9
255. dom mieszkalny ul. Górska 14
256. dom mieszkalny ul. Jasna 1
257. dom mieszkalny ul. Jasna 2
258. dom mieszkalny ul. Jasna 3
259. dom mieszkalny ul. Jasna 4
260. dom mieszkalny ul. Jasna 5
261. dom mieszkalny ul. Jasna 6
262. dom mieszkalny ul. Jasna 7
263. dom mieszkalny ul. Jasna 8
264. dom mieszkalny ul. Jasna 9
265. dom mieszkalny ul. Jasna 10
266. d. młyn, ob. budynek gospodarczy ul. Kilińskiego 1
267. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 2
268. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 3
269. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 4
270. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 5
271. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 6
272. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 7
273. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 12
274. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 14
275. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 15
276. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 16
277. tkalnia i bud. gosp. w zespole fabryki Breuera, ob. GPO ul. Kilińskiego 17-19
278. budynki biurowe w zespole fabryki Breuera ul. Kilińskiego 17a
279. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 18
280. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 20
281. dom mieszkalny ul. Kilińskiego 22
282. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 1
283. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 2
284. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 3
285. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 4
286. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 6
287. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 7
288. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 8
289. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 9
290. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 10
291. dom mieszkalny ul. Kochanowskiego 15
292. dom mieszkalny ul. Kolejowa 2
293. dom mieszkalny ul. Kolejowa 7
294. dom mieszkalny ul. Kolejowa 8
295. dom mieszkalny ul. Kolejowa 9
296. dom mieszkalny ul. Kolejowa 11

297. dom mieszkalny ul. Kolejowa 12
298. dom mieszkalny ul. Kolejowa 15
299. dom mieszkalny ul. Kolejowa 19
300. dom mieszkalny ul. Kolejowa 25
301. dom mieszkalny ul. Kolejowa 27
302. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 1
303. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 2
304. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 3
305. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 4
306. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 5
307. dom mieszkalny ul. Komuny Paryskiej 6
308. dom mieszkalny ul. Konopnickiej 1
309. dom mieszkalny ul. Konopnickiej 3
310. dom mieszkalny ul. Konopnickiej 8
311. domy mieszkalne ul. Konrada 1 a-b
312. domy mieszkalne ul. Konrada 3 a-b
313. domy mieszkalne ul. Konrada 5 a-b
314. domy mieszkalne ul. Konrada 7 a-b
315. dom mieszkalny ul. Konrada 9 a-b
316. dom mieszkalny ul. Konrada 11 a-b
317. dom mieszkalny ul. Konrada 13 a-b
318. dom mieszkalny ul. Konrada 15 a-b
319. dom mieszkalny ul. Konrada 17 a-b
320. dworzec kolejowy (rotunda) ul. Konrada
321. dom mieszkalny ul. Kopernika 1
322. dom mieszkalny ul. Kopernika 2
323. dom mieszkalny ul. Kościuszki 1
324. dom mieszkalny ul. Kościuszki 2
325. dom mieszkalny ul. Kościuszki 5
326. budynek gospodarczy ul. Kościuszki 5
327. dom mieszkalny ul. Kościuszki 6
328. dom mieszkalny ul. Kościuszki 7
329. dom mieszkalny ul. Kościuszki 8
330. dom mieszkalny ul. Kościuszki 10
331. dom mieszkalny ul. Kościuszki 14
332. dom mieszkalny ul. Kościuszki 18
333. Hale fabryczne „Concordii" ul. Kościuszki 22
334. dom mieszkalny ul. Kościuszki 24
335. dom mieszkalny ul. Kościuszki 25
336. budynek biurowy, ob. GS ul. Kościuszki 26
337. dom mieszkalny ul. Kościuszki 27
338. dom mieszkalny ul. Kościuszki 28
339. dom mieszkalny ul. Kościuszki 35
340. budynek gospodarczy ul. Kościuszki 35
341. dom mieszkalny ul. Kościuszki 36
342. dom mieszkalny ul Kościuszki 42
343. dom mieszkalny ul Kościuszki 49

344. dom mieszkalny ul. Kościuszki 54
345. dom mieszkalny ul. Kościuszki 55
346. dom mieszkalny ul. Kościuszki 60
347. dom mieszkalny ul. Kościuszki 61
348. dom mieszkalny ul. Kościuszki 63
349. dom mieszkalny ul. Kościuszki 68
350. dom mieszkalny ul. Kościuszki 69
351. dom mieszkalny ul. Kościuszki 72
352. dom mieszkalny ul. Kościuszki 88
353. stodoła ul. Kościuszki 88
354. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Kościuszki 94
355. dom mieszkalny ul. Kościuszki 108
356. dom mieszkalny ul. Kościuszki 110
357. dom mieszkalny ul. Kościuszki 114
358. dom mieszkalny ul. Kościuszki 116
359. dom mieszkalny ul. Kościuszki 118
360. dom mieszkalny ul. Kościuszki 126
361. dom mieszkalny ul. Kościuszki 132
362. dom mieszkalny ul. Kościuszki 136
363. stodoła ul. Kościuszki 136
364. dom mieszkalny ul. Krakowska 6
365. dom mieszkalny ul. Krakowska 8-10-12
366. dom mieszkalny ul. Krakowska 9
367. dom mieszkalny ul. Krakowska 14
368. dom mieszkalny ul. Kręta 1 a-d
369. dom mieszkalny ul. Kręta 2 a-d
370. dom mieszkalny ul. Kręta 3 a-d
371. dom mieszkalny ul. Kręta 4 a-d
372. dom mieszkalny ul. Kręta 6 a-d
373. dom mieszkalny ul. Krótka 2
374. dom mieszkalny ul. Krótka 3
375. dom mieszkalny ul. Krótka 6
376. dom mieszkalny ul. Krótka 7
377. dom mieszkalny ul. Krótka 8
378. dom mieszkalny ul. Krótka 10-12
379. dom mieszkalny ul. Krótka 11
380. dom mieszkalny ul. Krótka 13
381. dom mieszkalny ul. Krzywa 1
382. dom mieszkalny ul. Krzywa 3
383. dom mieszkalny ul. Krzywa 4
384. dom mieszkalny ul. Krzywa 9
385. dom mieszkalny ul. Krzywa 13
386. dom mieszkalny ul. Krzywa 14
387. dom mieszkalny ul. Krzywa 15
388. dom mieszkalny ul. Krzywa 18
389. dom mieszkalny ul. Krzywa 19
390. dom mieszkalny ul. Kurzańska 2

391. kaplica ul. Kurzańska 3
392. plebania ul. Kurzańska 3
393. kościół parf. Niepok. Poczęcia NMP ul. Kurzańska 3
394. salka katechetyczna ul. Kurzańska 3
395. cmentarz ul. Kurzańska 3
396. ogrodzenie cmentarza ul. Kurzańska 3
397. dom mieszkalny ul. Kurzańska 5
398. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 1
399. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 2
400. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 3
401. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 4-6
402. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 5
403. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 7-9
404. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 11
405. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 13-15
406. dom mieszkalny ul. Kusocińskiego 17
407. dom mieszkalny ul. Leśna 1
408. dom mieszkalny ul. Lipowa 1
409. dom mieszkalny ul. Lipowa 5
410. dom mieszkalny ul. Lipowa 12
411. dom mieszkalny ul. Lipowa 14
412. budynek gospodarczy ul. Lipowa 14
413. dom mieszkalny ul. Lipowa 18
414. d. stodoła, ob. betoniarnia ul. Lipowa
415. kapliczka, ul. Lipowa
416. dom mieszkalny ul. Listopadowa 2
417. dom mieszkalny ul. Listopadowa 5
418. dom mieszkalny ul. Listopadowa 7
419. dom mieszkalny ul. Listopadowa 12
420. dom mieszkalny ul. Listopadowa 13
421. dom mieszkalny ul. Listopadowa 14
422. dom mieszkalny ul. Listopadowa 15
423. dom mieszkalny ul. Listopadowa 26
424. dom mieszkalny ul. Listopadowa 32
425. budynek gospodarczy ul. Listopadowa 32
426. dom mieszkalny ul. Ludowa 1
427. dom mieszkalny ul. Ludowa 2
428. dom mieszkalny ul. Ludowa 3-5
429. dom mieszkalny ul. Ludowa 4
430. dom mieszkalny ul. Ludowa 6-8
431. dom mieszkalny ul. Ludowa 7
432. dom mieszkalny ul. Łużycka 1 a-b
433. dom mieszkalny ul. Łużycka 2 a-b
434. dom mieszkalny ul. Łużycka 3 a-b
435. dom mieszkalny ul. Łużycka 4 a-b
436. dom mieszkalny ul. Łużycka 5 a-b
437. dom mieszkalny ul. Łużycka 6 a-b

438. dom mieszkalny ul. Łużycka 7 a-b
439. dom mieszkalny ul. Łużycka 8 a-b
440. dom mieszkalny ul. Łużycka 9 a-b
441. dom mieszkalny ul. Łużycka 10 a-b
442. dom mieszkalny ul. Łużycka 11 a-b
443. dom mieszkalny ul. Łużycka 12 a-b
444. dom mieszkalny ul. Łużycka 13 a-b
445. dom mieszkalny ul. Łużycka 14 a-b
446. dom mieszkalny ul. Łużycka 15 a-b
447. dom mieszkalny ul. Łużycka 17 a-b
448. dom mieszkalny ul. Łużycka 19 a-b
449. dom mieszkalny ul. Matejki 2-4
450. dom mieszkalny ul. Matejki 2 a
451. dom mieszkalny ul. Matejki 3
452. dom mieszkalny ul. Matejki 6
453. dom mieszkalny ul. Matejki 8
454. dom mieszkalny ul. Matejki 9
455. dom mieszkalny ul. Matejki 10
456. dom mieszkalny ul. Matejki 12
457. dom mieszkalny ul. Matejki 13
458. dom mieszkalny ul. Matejki 14
459. dom mieszkalny ul. Matejki 18
460. dom mieszkalny ul. Matejki 19-21
461. dom mieszkalny ul. Matejki 20
462. dom mieszkalny ul. Matejki 23
463. dom mieszkalny ul. Matejki 24
464. dom mieszkalny ul. Matejki 26
465. dom mieszkalny ul. Matejki 27
466. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 6 a-b
467. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 9 a-f
468. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 10 a,b,c,d
469. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 12 a,b,c,d
470. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 13 a,b,c,d
471. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 14 a,b,c,d
472. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 15 a,b,c,d
473. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 16 a,b
474. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 16 c,d
475. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 17 a,b,c,d
476. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 19 a,b,c,d
477. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 20 a,b,c,d
478. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 22 a,b,c,d
479. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 24 a,b,c,d
480. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 26 a,b,c,d
481. dom mieszkalny ul. Mickiewicza 28 a,b,c,d
482. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 5
483. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 20
484. Zespół Szkół ul. Mł. Energetyków 24

485. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 26
486. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 27
487. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 28
488. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 30
489. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 31 a-b
490. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 32
491. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 33 a-b
492. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 34
493. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 35 a-b
494. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 36
495. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 37
496. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 38
497. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 40
498. dom mieszkalny ul. Mł. Energetyków 46
499. dom mieszkalny ul. Moniuszki 3
500. dom mieszkalny ul. Moniuszki 4
501. dom mieszkalny ul. Moniuszki 5
502. dom mieszkalny ul. Moniuszki 6
503. dom mieszkalny ul. Moniuszki 7
504. dom mieszkalny ul. Moniuszki 9
505. dom mieszkalny ul. Moniuszki 11
506. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 1
507. dom mieszkalny ul Nadbrzeżna 2
508. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 3
509. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 4
510. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 7
511. dom mieszkalny ul Nadbrzeżna 8
512. dom mieszkalny ul Nadbrzeżna 10
513. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 11
514. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 12
515. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 15
516. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 17
517. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 18
518. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 23
519. dom mieszkalny ul. Nadbrzeżna 26
520. stodoła ul. Nadbrzeżna 26
521. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 1
522. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 4
523. budynek gospodarczy I ul. Nadrzeczna 4
524. budynek gospodarczy II ul. Nadrzeczna 4
525. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 5
526. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 6
527. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 9
528. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 14
529. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 15
530. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 16-16a
531. d. dom ludowy, ul. Nadrzeczna 18

532. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 20
533. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 22
534. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 30
535. stodoła ul. Nadrzeczna 30
536. stodoła II ul. Nadrzeczna 30
537. dom mieszkalny, ul. Nadrzeczna 31
538. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 32
539. dom mieszkalny, ul. Nadrzeczna 34
540. dom mieszkalny ul. Nadrzeczna 36
541. stodoła ul. Nadrzeczna 36
542. dom mieszkalny, ul. Nowa 2 a-b
543. dom mieszkalny, ul. Nowa 4
544. dom mieszkalny, ul. Nowa 6
545. dom mieszkalny, ul. Nowotki 1
546. dom mieszkalny, ul. Nowotki 2
547. dom mieszkalny, ul. Nowotki 3
548. dom mieszkalny, ul. Nowotki 4
549. dom mieszkalny, ul. Nowotki 5
550. dom mieszkalny, ul. Nowotki 9
551. dom mieszkalny, ul. Nowotki 10
552. dom mieszkalny, ul. Nowotki 14
553. dom mieszkalny ul. Okrzei 2
554. dom mieszkalny ul. Okólna 4 a-b
555. dom mieszkalny ul. Okólna 6 a-b
556. dom mieszkalny ul. Okólna 8 a-b
557. dom mieszkalny ul. Okólna 10 a-b
558. dom mieszkalny ul. Okólna 12 a-b
559. dom mieszkalny ul. Okólna 14 a-b
560. dom mieszkalny ul. Okrzei 4-6
561. dom mieszkalny ul. Okólna 2a-b
562. dom mieszkalny ul. Opolowska 2
563. dom mieszkalny ul. Opolowska 7
564. dom mieszkalny ul. Opolowska 8
565. dom mieszkalny ul. Opolowska 10-12
566. dom mieszkalny ul. Opolowska 11
567. dom mieszkalny ul. Opolowska 15
568. dom mieszkalny ul. Osadnicza 2 a-b
569. dom mieszkalny ul. Osadnicza 4 a-b
570. dom mieszkalny ul. Osadnicza 6 a-b
571. dom mieszkalny ul. Osadnicza 10 a-b
572. poczta ul. Parkowa
573. dom mieszkalny ul. Partyzantów 1
574. dom mieszkalny ul. Partyzantów 2
575. dom mieszkalny ul. Partyzantów 4
576. dom mieszkalny ul. Pastwiskowa 1
577. dom mieszkalny ul. Pastwiskowa 3
578. dom mieszkalny ul. Piastowska 1

579. dom mieszkalny ul. Piastowska 2
580. dom mieszkalny ul. Piastowska 3
581. dom mieszkalny ul. Piastowska 4
582. dom mieszkalny ul. Piastowska 5
583. dom mieszkalny ul. Piastowska 6-8
584. dom mieszkalny ul. Piastowska 7
585. dom mieszkalny ul. Piastowska 9
586. dom mieszkalny ul. Piastowska 11
587. poczta ul. Pocztowa 1
588. dom mieszkalny ul. Polna 2
589. dom mieszkalny ul. Polna 3
590. dom mieszkalny ul. Polna 4
591. dom mieszkalny ul. Polna 5
592. dom mieszkalny ul. Polna 6
593. dom mieszkalny ul. Polna 7
594. dom mieszkalny ul. Prusa 1
595. dom mieszkalny ul. Prusa 2
596. dom mieszkalny ul. Przodowników Pracy 1
597. dom mieszkalny ul. Przodowników Pracy 2
598. dom mieszkalny ul. Przodowników Pracy 3
599. dom mieszkalny ul. Puszkina 1
600. dom mieszkalny ul. Puszkina 2
601. dom mieszkalny ul. Puszkina 3
602. dom mieszkalny ul. Puszkina 4
603. dom mieszkalny ul. Puszkina 5
604. dom mieszkalny ul. Puszkina 7
605. dom mieszkalny ul. Puszkina 8
606. dom mieszkalny ul. Puszkina 9
607. dom mieszkalny ul. Puszkina 10
608. dom mieszkalny ul. Puszkina 12
609. dom mieszkalny ul. Robotnicza 7
610. dom mieszkalny ul. Rolnicza 3
611. dom mieszkalny ul. Rolnicza 5
612. dom mieszkalny ul. Rolnicza 7
613. dom mieszkalny ul. Rolnicza 14
614. dom mieszkalny ul. Rolnicza 16
615. dom mieszkalny ul. Sawickiej 1
616. dom mieszkalny ul. Sawickiej 2
617. dom mieszkalny ul. Sawickiej 3
618. dom mieszkalny ul. Sienkiewicza 2
619. dom mieszkalny ul. Sienkiewicza 5
620. dom mieszkalny ul. Sienkiewicza 6
621. dom mieszkalny ul. Sienkiewicza 9
622. dom mieszkalny ul. Sienkiewicza 10
623. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 1
624. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 3
625. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 5

626. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 7
627. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 9
628. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 10
629. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 11
630. stodoła ul. Skłodowskiej 12
631. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 13
632. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 14
633. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 16
634. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 18
635. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Skłodowskiej 18
636. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 20
637. stodoła ul. Skłodowskiej 20
638. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 24
639. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 26
640. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 28
641. stodoła ul. Skłodowskiej 28
642. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 30
643. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 32
644. budynek gospodarczy ul. Skłodowskiej 32
645. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 34
646. dom mieszkalny ul. Skłodowskiej 40 (na cmentarzu)
647. d. kostnica ul. Skłodowskiej 40 (na cmentarzu)
648. cmentarz ewangelicki ul. Skłodowskiej
649. mur cmentarny ul. Skłodowskiej
650. kaplica grobowa I na cmentarzu ul. Skłodowskiej
651. kaplica grobowa II na cmentarzu ul. Skłodowskiej
652. kaplica z kostnicą na cmentarzu ul. Skłodowskiej
653. kaplica grobowa Preibischów na cmentarzu ul. Skłodowskiej
654. dom mieszkalny ul. Słoneczna 1
655. dom mieszkalny ul. Słoneczna 2
656. dom mieszkalny ul. Słoneczna 3
657. dom mieszkalny ul. Słoneczna 4
658. dom mieszkalny ul. Słowackiego 9
659. budynek gospodarczy ul. Słowackiego 9
660. stodoła ul. Słowackiego 9
661. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Słowackiego 14
662. budynek gospodarczy ul. Słowackiego 14
663. spichlerz ul. Słowackiego pomiędzy nr 9 i 14
664. zagroda ul. Słowackiego- Górna
665. dom mieszkalny ul. Słowiańska 1-2
666. dom mieszkalny ul. Słowiańska 3
667. dom mieszkalny ul. Słowiańska 4
668. dom mieszkalny ul. Słowiańska 5
669. dom mieszkalny ul. Słowiańska 6
670. dom mieszkalny ul. Słowiańska 7
671. dom mieszkalny ul. Sportowa 2
672. dom mieszkalny ul. Sportowa 5-7

673. hala gimnastyczna ul. Sportowa 8
674. dom mieszkalny ul. Sportowa 9
675. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 1
676. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 4
677. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 5
678. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 6
679. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 7
680. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 8
681. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 9
682. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 10
683. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 16
684. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 20
685. dom mieszkalny ul. Spółdzielcza 22
686. dom mieszkalny ul. Strumykowa 1
687. dom mieszkalny ul. Strumykowa 3
688. dom mieszkalny ul. Śmiała 1
689. dom mieszkalny ul. Śmiała 2
690. dom mieszkalny ul. Śmiała 3
691. dom mieszkalny ul. Śmiała 5
692. dom mieszkalny ul. Śmiała 7
693. dom mieszkalny (zakład energetyczny) ul. Świerczewskiego 1
694. dom mieszkalny ul. Traugutta 1
695. dom mieszkalny ul. Traugutta 1
696. dom mieszkalny ul. Traugutta 2
697. dom mieszkalny ul. Traugutta 4
698. dom mieszkalny ul. Traugutta 5
699. dom mieszkalny ul. Traugutta 7
700. dom mieszkalny ul. Turowska 4
701. dom mieszkalny ul. Turowska 7
702. budynek gospodarczy ul. Turowska 7
703. dom mieszkalny ul. Turowska 11
704. dom mieszkalny ul. Turowska 14
705. dom mieszkalny ul. Turowska 15
706. dom mieszkalny ul Turowska 16
707. dom mieszkalny ul. Turowska 17
708. dom mieszkalny ul. Turowska 20
709. dom mieszkalny ul. Turowska 22
710. dom mieszkalny ul. Turowska 29
711. dom mieszkalny ul. Turowska 30
712. dom mieszkalny ul. Turowska 31
713. dom mieszkalny ul. Turowska 31 a
714. dom mieszkalny ul. Turowska 39
715. stodoła ul. Turowska 39
716. budynek gospodarczy ul. Turowska 39
717. dom mieszkalny ul. Turowska 40
718. dom mieszkalny ul. Turowska 43
719. dom mieszkalny ul. Turowska 45

720. dom mieszkalny ul. Turowska 46
721. dom mieszkalny ul. Turowska 47
722. dom mieszkalny ul. Turowska 48
723. dom mieszkalny ul. Turowska 51
724. dom mieszkalny ul. Turowska 52
725. dom mieszkalny ul. Turowska 53
726. dom mieszkalny ul. Turowska 54
727. dom mieszkalny ul. Turowska 55
728. dom mieszkalny ul. Turowska 56
729. budynek gospodarczy ul. Turowska 56
730. stodoła ul. Turowska 56
731. dom mieszkalny ul. Turowska 60
732. d. tkalnia, ob. warsztat ul. Turowska 63
733. dom mieszkalny ul. Turowska 67
734. dom mieszkalny ul. Turowska 71
735. dom mieszkalny ul. Turowska 73
736. dom mieszkalny ul. Turowska 75
737. dom mieszkalny ul. Turowska 77
738. dom mieszkalny ul. Turowska 81
739. dom mieszkalny ul. Turowska 89
740. dom mieszkalny ul. Turowska 91
741. dom mieszkalny ul. Turowska 97
742. budynek gospodarczy ul. Turowska 97
743. most drogowy ul. Turowska
744. remiza strażacka ul. Turowska
745. dom mieszkalny ul. Warszawska 2
746. dom mieszkalny ul. Warszawska 3
747. dom mieszkalny ul. Warszawska 4
748. dom mieszkalny ul. Warszawska 5
749. dom mieszkalny ul. Warszawska 6-8
750. dom mieszkalny ul. Warszawska 7
751. dom mieszkalny ul. Warszawska 10
752. dom mieszkalny ul. Warszawska 11
753. dom mieszkalny ul. Warszawska 12
754. dom mieszkalny ul. Warszawska 14
755. dom mieszkalny ul. Warszawska 16-18
756. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 2
757. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 6
758. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 12
759. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 14
760. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 15
761. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 17
762. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Waryńskiego 18
763. 2 budynki gospodarcze ul. Waryńskiego 18
764. dom dziecka ul. Waryńskiego 19
765. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 21
766. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 22

767. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 23
768. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 24
769. budynek gospodarczy ul. Waryńskiego 24
770. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 25
771. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 26
772. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 27
773. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 30
774. dom mieszkalny ul. Waryńskiego 32
775. park miejski im. Preibischa ul. Waryńskiego
776. pergola w parku miejskim ul. Waryńskiego
777. dom mieszkalny ul. Wąska 1
778. dom mieszkalny ul. Wąska 2
779. dom mieszkalny ul. Wesoła a-d
780. poczta ul. Wiejska 73
781. dom mieszkalny ul. Wiejska 79
782. dom mieszkalny ul. Wiejska 81
783. dom mieszkalny ul. Wiejska 85
784. plebania, ul. Wiejska 93
785. wozownia przy plebani, ul. Wiejska 93
786. dom mieszkalny ul. Wiejska 99
787. dom mieszkalny ul. Wiejska 101
788. dom mieszkalny ul. Wiejska 104
789. dom mieszkalny ul. Wiejska 106
790. stodoła ul. Wiejska 112
791. dom mieszkalny ul. Wiejska 118
792. dom mieszkalny ul. Wiejska 122
793. dom mieszkalny ul. Wiejska 124
794. dom mieszkalny ul. Wiejska 126
795. kościół paraf. pw. św. Marii Magdaleny, ul. Wiejska
796. Zatonie cmentarz przykościelny ul. Wiejska
797. kapliczka przy kościele parafialnym ul. Wiejska
798. budynek gospodarczy na cmentarzu ul. Wiejska
799. kapliczka przy drodze do kościoła parafialnego ul. Wiejska
800. pomnik poległych w I WŚ ul. Wiejska
801. dom mieszkalny ul. Wolności 1
802. dom mieszkalny ul. Wolności 2
803. dom mieszkalny ul. Wolności 3
804. dom mieszkalny ul. Wolności 4 a-b
805. dom mieszkalny ul. Wolności 5 a-b
806. dom mieszkalny ul. Wolności 6 a-b
807. dom mieszkalny ul. Wolności 7 a-b
808. dom mieszkalny ul. Wolności 8 a-b
809. dom mieszkalny ul. Wolności 9 a-b
810. dom mieszkalny ul. Wolności 11 a-b
811. dom mieszkalny ul. Wolności 13 a-b
812. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 2
813. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 3

814. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 4
815. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 6
816. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 8
817. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 9
818. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 11
819. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 13
820. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 15
821. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 17
822. dom mieszkalny ul. Wyspiańskiego 19
823. dom mieszkalny ul. Zamknięta 1
824. dom mieszkalny ul. Zamknięta 2
825. dom mieszkalny ul. Zamknięta 4
826. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 1
827. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 3
828. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 4
829. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 5
830. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 7-9
831. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 8
832. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 10
833. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 11
834. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 12
835. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 13
836. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 15
837. dom mieszkalny ul. Zamojskiego 17
838. kapliczka przydrożna Zatonie
839. dom mieszkalny ul. Zgorzelecka 1
840. dom mieszkalny ul. Zielona 1
841. dom mieszkalny ul. Zielona 2
842. dom mieszkalny ul. Zielona 3
843. dom mieszkalny ul. Zielona 4
844. dom mieszkalny ul. Zygmuntowska 1
845. budynek gospodarczy ul. Zygmuntowska 1
846. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 3
847. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 4
848. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 5
849. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 7-9
850. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 8
851. dom mieszkalny ul. Żymierskiego 10

- **BRATKÓW:**

1. dom mieszkalny nr 1
2. dom mieszkalny nr 2
3. dom mieszkalny nr 3
4. brama przy budynku nr 3
5. stodoła nr 3
6. budynek gospodarczy I nr 3
7. budynek gospodarczy II nr 3
8. dom mieszkalny nr 8

9. dom mieszkalny nr 15
10. stodoła nr 15
11. budynek gospodarczy nr 15
12. dom mieszkalny nr 16
13. dom mieszkalny nr 20
14. dom mieszkalny nr 22
15. stodoła nr 22
16. dom mieszkalny nr 24
17. dom mieszkalny nr 26
18. dom mieszkalny nr 27
19. dom mieszkalny nr 28
20. stodoła nr 28
21. dom mieszkalny nr 29
22. dom mieszkalny nr 31
23. stodoła nr 31
24. stodoła II nr 31
25. dom mieszkalny nr 32
26. budynek gospodarczy nr 32
27. dom mieszkalny nr 34
28. dom mieszkalny nr 35
29. dom mieszkalny nr 40
30. dom mieszkalny nr 42
31. dom mieszkalny nr 44
32. dom mieszkalny nr 47
33. dom mieszkalny nr 49
34. budynek gospodarczy nr 49
35. stodoła nr 49 I
36. stodoła nr 49 II
37. stodoła nr 49 III
38. dom mieszkalny nr 52
39. dom mieszkalny nr 64
40. stodoła nr 64
41. stodoła nr 64
42. dom mieszkalny nr 65
43. dom mieszkalny nr 69
44. dom mieszkalny nr 73
45. dom mieszkalny nr 77
46. stodoła nr 77
47. d. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy nr 81
48. dom mieszkalny nr 81
49. dom mieszkalny nr 82
50. dom mieszkalny nr 83
51. stodoła nr 83
52. dom mieszkalny nr 84
53. d. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy nr 85
54. dom mieszkalny nr 86
55. dom mieszkalny nr 87

56. dom mieszkalny nr 88
57. dawna strażnica
58. kapliczka pomiędzy budynkami nr 2 i 3
59. kapliczka obok budynku nr 32

- **DZIAŁOSZYN:**

60. kościół paraf. pw. św. Bartłomieja
61. plebania nr 30
62. cmentarz przykościelny
63. mur cmentarny z bramą
64. kaplica grobowa I
65. kaplica grobowa II
66. kaplica grobowa III
67. furta w murze do plebani
68. kaplica cmentarna
69. budynek gospodarczy przy plebani nr 30
70. kapliczka przy budynku nr 4
71. kapliczka w polu na zach. od nr-u 7
72. kapliczka przy budynku nr 102
73. wieża strażacka przy budynku nr 168
74. d. klasztor, ob. budynek szkoły nr 33
75. dom mieszkalny nr 4
76. dom mieszkalny nr 7
77. dom mieszkalny nr 11
78. dom mieszkalny nr 15
79. dom mieszkalny nr 17
80. budynek wozowni z bramą nr 17
81. stodoła nr 17
82. kapliczka przy budynku nr 17
83. dom mieszkalny nr 20
84. dom mieszkalny nr 21
85. dom mieszkalny nr 22
86. dom mieszkalny nr 23
87. dom mieszkalny nr 26
88. dom mieszkalny nr 28
89. dom mieszkalny nr 29
90. dom mieszkalny nr 34
91. dom mieszkalny nr 38
92. dom mieszkalny nr 40
93. budynek gospodarczy nr 40
94. budynek gospodarczy II nr 40
95. dom mieszkalny nr 41
96. stodoła nr 41
97. budynek gospodarczy 41
98. dom mieszkalny nr 42
99. dom mieszkalny nr 45
100. dom mieszkalny nr 48
101. dom mieszkalny nr 49

102. dom mieszkalny nr 55
103. dom mieszkalny nr 56
104. dom mieszkalny nr 57
105. dom mieszkalny nr 59
106. dom mieszkalny nr 60
107. budynek gospodarczy nr 60
108. budynek gospodarczy II nr 60
109. stodoła nr 60
110. dom mieszkalny nr 61
111. dom mieszkalny nr 62
112. dom mieszkalny nr 63
113. dom mieszkalny nr 66
114. dom mieszkalny nr 74
115. dom mieszkalny nr 80
116. dom mieszkalno- gospodarczy nr 81
117. dom mieszkalny nr 82
118. dom mieszkalny nr 83
119. dom mieszkalny nr 84
120. dom mieszkalny nr 87
121. dom mieszkalny nr 89
122. dom mieszkalny nr 93
123. dom mieszkalny nr 96
124. dom mieszkalny nr 100
125. dom mieszkalny nr 102
126. stodoła I nr 102
127. stodoła II nr 102
128. dom mieszkalny nr 105
129. dom mieszkalny nr 106
130. dom mieszkalny nr 107
131. stodoła nr 107
132. dom mieszkalny nr 108
133. dom mieszkalno- gospodarczy nr 109
134. dom mieszkalno- gospodarczy nr 110
135. dom mieszkalny nr 111
136. dom mieszkalny nr 112
137. d. dom nieużytkowany przy nr 110
138. dom mieszkalny nr 114, d. 112
139. dom mieszkalny nr 119
140. stodoła nr 119
141. dom mieszkalny nr 120
142. stodoła I nr 120
143. stodoła II nr 120
144. stodoła III nr 120
145. dom mieszkalny nr 124
146. budynek gospodarczy nr 124
147. dom mieszkalny nr 127
148. dom mieszkalny nr 129

149. dom mieszkalny nr 135
150. dom mieszkalny nr 136
151. dom mieszkalny nr 137
152. dom mieszkalny nr 144
153. dom mieszkalny nr 145
154. dom mieszkalny nr 146
155. dom mieszkalny nr 149
156. dom mieszkalny nr 150
157. dom mieszkalny nr 151
158. dom mieszkalny nr 153
159. dom mieszkalny nr 154
160. dom mieszkalny nr 157
161. dom mieszkalny nr 158
162. dom mieszkalny nr 159
163. dom mieszkalny nr 160
164. ośrodek zdrowia nr 162
165. dom mieszkalny nr 163
166. dom mieszkalny nr 164
167. dom mieszkalny nr 167
168. gospodarczy nr 167
169. stodoła nr 167
170. dom mieszkalny nr 168
171. budynek gospodarczy- kuźnia nr 168
172. dom mieszkalny nr 169
173. dom mieszkalny nr 170
174. d. gospoda, ob. restauracja nr 175
175. dom mieszkalny nr 184
176. dom mieszkalny nr 185
177. dom mieszkalny nr 188
178. dom mieszkalno- gospodarczy nr 189
179. dom mieszkalny nr 190
180. dom mieszkalny nr 192
181. dom mieszkalny nr 193
182. dom mieszkalny nr 198
183. dom mieszkalny nr 199
184. dom mieszkalny nr 203
185. dom mieszkalny nr 206
186. dom mieszkalny nr 207
187. dom mieszkalny nr 209
188. dom mieszkalny nr 213
189. dom mieszkalny nr 214
190. dom mieszkalny nr 216
191. dom mieszkalny nr 219
192. dom mieszkalny nr 221
193. dom mieszkalny nr 227
194. dom mieszkalny nr 229
195. dom mieszkalny nr 230

196. dom mieszkalny przy nr 232
197. dom mieszkalny przy 232
198. dom mieszkalny nr 233
199. dom mieszkalny nr 235
200. budynek gospodarczy nr 235

- **JASNA GÓRA:**

201. dom mieszkalny ul. Górska 1 d. nr 2
202. dom mieszkalny ul. Górska 3
203. dom mieszkalno- gospodarczy I ul. Górska 3
204. budynek gospodarczy II ul. Górska 3
205. budynek gospodarczy III ul. Górska 3
206. dom mieszkalny ul. Górska 8
207. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Górska 11
208. dom mieszkalny ul. Górska 13
209. dom mieszkalny ul. Górska 14
210. dom mieszkalny ul. Górska 15
211. szkoła ul. Górska 16
212. dom mieszkalny ul. Górska 18
213. dom mieszkalny ul. Górska 19
214. stodoła ul. Górska 19
215. dom mieszkalny ul. Górska 21
216. stodoła ul. Górska 21
217. dom mieszkalny ul. Górska 24
218. dom mieszkalny ul. Górska 25
219. dom mieszkalny ul. Górska 27
220. dom mieszkalny ul. Górska 28
221. dom mieszkalny ul. Górska 30
222. dom mieszkalny ul. Górska 31
223. dom mieszkalny ul. Górska 32
224. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Górska 33
225. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Górska 34
226. dom mieszkalny ul. Górska 35
227. dom mieszkalny ul. Górska 36
228. dom mieszkalny ul. Górska 38
229. dom mieszkalny ul. Górska 40
230. dom mieszkalny ul. Górska 46
231. dom mieszkalny ul. Górska 48
232. dom mieszkalny ul. Górska 50
233. pomnik poległych w I WŚ ul. Górska
234. dom mieszkalny ul. Sportowa 3
235. dom mieszkalny ul. Sportowa 5-7
236. dom mieszkalny ul. Sportowa 9
237. dom mieszkalny ul. Sportowa 11
238. budynek gospodarczy ul. Sportowa 17

- **KOPACZÓW:**

239. kościół filialny pw. św. Józefa
240. cmentarz przykościelny
241. kaplica cmentarna
242. pomnik poległych w I WŚ ul. Główna
243. dwór ul. Główna 1
244. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Główna 2
245. budynki folwarczne ul. Główna 2
246. budynek gospodarczy- wozownia ul. Główna 2
247. folwark ul. Główna 3
248. dwór ul. Główna 5
249. stajnia ul. Główna 5
250. budynek gospodarczy I ul. Główna 5
251. park przydworski ul. Główna 5
252. obora w zespole folwarku ul. Główna 5
253. dom mieszkalny ul. Główna 6
254. dom mieszkalny ul. Główna 7
255. dom mieszkalny ul. Główna 11
256. dom mieszkalny ul. Główna 12
257. dom mieszkalny ul. Główna 16
258. dom mieszkalny nr 17-19
259. dom mieszkalny ul. Główna 18
260. dom mieszkalny, ob. świetlica ul. Główna 20
261. dom mieszkalny ul. Główna nr 21
262. dom mieszkalny ul. Główna nr 23
263. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Główna nr 26
264. dom mieszkalny ul. Główna nr 27
265. dom mieszkalno- gospodarczy. ul. Główna nr 28
266. zagroda ul. Główna 32
267. dom mieszkalny ul. Główna nr 40
268. budynek gospodarczy z bramą ul. Główna nr 40
269. dom mieszkalny ul. Główna nr 45
270. dom mieszkalny ul. Główna nr 58
271. dom mieszkalny ul. Główna 70
272. dom mieszkalny ul. Główna 76-78

- **KRZEWINA:**

273. kościół paraf. pw. św. Jana Chrzciciela
274. mur cmentarny
275. cmentarz przy kościele św. Jana Chrzciciela
276. kaplica cmentarna
277. dom przedpogrzebowy
278. plebania nr 63
279. dwór nr 69
280. budynek gospodarczy przy dworze nr 69
281. stodoła nr 69
282. dom mieszkalny nr 1

283. dom mieszkalny nr 3
284. dom mieszkalny nr 4
285. stodoła I nr 4
286. stodoła II nr 4
287. budynek gospodarczy nr 5
288. dom mieszkalny nr 5
289. stodoła nr 5
290. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy nr 14
291. dom mieszkalny nr 19
292. dom mieszkalny nr 20
293. dom mieszkalny nr 21
294. dom mieszkalny nr 23
295. stodoła nr 23
296. dom mieszkalny nr 34
297. dom mieszkalno- gospodarczy nr 35
298. budynek gospodarczy nr 35
299. stodoła nr 35
300. dom mieszkalny nr 40
301. dom mieszkalny nr 41
302. budynek gospodarczy nr 41
303. dom mieszkalny nr 42
304. dom mieszkalny nr 43
305. dom mieszkalny nr 46
306. dom mieszkalny nr 47
307. dom mieszkalny nr 48
308. dom mieszkalny nr 49
309. dom mieszkalny nr 50
310. dom mieszkalno- gospodarczy nr 55
311. dom mieszkalny nr 56
312. dom mieszkalny nr 57
313. dom mieszkalny nr 59
314. dom mieszkalno- gospodarczy naprzeciwko nr 60
315. dom mieszkalny nr 62
316. dom mieszkalny nr 70
317. dom mieszkalny nr 72
318. dom mieszkalny nr 74
319. dom mieszkalny nr 102
320. dom mieszkalny nr 103
321. dworzec kolejowy nr 104
322. dom mieszkalno- gospodarczy nr 105

- **LUTOGNIEWICE:**

323. kapliczka przy remizie OSP
324. kapliczka obok nr 2
325. budynek gospodarczy- stodoła nr 1
326. dom mieszkalny nr 2
327. dom mieszkalny nr 3
328. stodoła nr 3

329. stodoła II nr 3
330. dom mieszkalny nr 4
331. dom mieszkalny nr 5
332. dom mieszkalny nr 11
333. stodoła nr 11
334. dom mieszkalny nr 12
335. stodoła nr 14
336. budynek szkoły nr 16
337. budynek mieszkalny bez. nr (pomiędzy nr 16 a 18)
338. dom mieszkalny nr 20
339. budynek gospodarczy I nr 20
340. budynek gospodarczy II nr 20
341. urząd celny nr 21
342. dom mieszkalny nr 27
343. dom mieszkalny nr 30
344. stodoła I nr 30
345. stodoła II nr 30
346. stodoła III nr 30
347. dom mieszkalny nr 32
348. dom mieszkalny nr 33
349. dom mieszkalny nr 43
350. dom mieszkalny nr 46
351. dom mieszkalny nr 49
352. dom obok nr 50
353. dom mieszkalny nr 58
354. dom mieszkalny nr 64
355. dom mieszkalny nr 75
356. d. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy nr 75
357. dom mieszkalny nr 76
358. d. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy nr 76
359. dom mieszkalny nr 96
360. remiza strażacka

- **OPOLNO ZDRÓJ:**

361. kościół parafialny pw. Narodzenia NMP
362. dom mieszkalny ul. Bogatyńska 1
363. budynek gospodarczy ul. Bogatyńska 1
364. dom mieszkalny ul. Bogatyńska 2
365. dom mieszkalny ul. Bogatyńska 4
366. dom mieszkalny ul. Bogatyńska 6
367. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 1
368. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 2
369. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 3
370. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 4
371. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 5
372. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 6
373. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 9
374. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 10b

375. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 10a
376. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 11
377. willa ul. Kasztanowa 12
378. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 15
379. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 16
380. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 17
381. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 18
382. garaż ul. Kasztanowa 18
383. dom mieszkalny ul Kasztanowa 19a
384. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 21
385. dom mieszkalny ul Kasztanowa 22
386. hotel ul. Kasztanowa 23
387. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 25
388. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 27
389. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 28
390. willa ul. Kasztanowa 29
391. willa ul. Kasztanowa 31
392. willa ul. Kasztanowa33
393. willa ul. Kasztanowa 35
394. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 46
395. dom mieszkalny ul. Kasztanowa 49
396. dom mieszkalny ul. Kościelna 1
397. dom mieszkalny ul. Kościelna 3
398. dom mieszkalny ul. Kościelna 4
399. dom mieszkalny ul. Kościelna 5
400. dom mieszkalny ul. Kościelna 6
401. dom mieszkalno -gospodarczy ul. Kościelna 9
402. dom mieszkalny ul. Lipowa 1
403. dom mieszkalny ul. Lipowa 2
404. dom mieszkalny ul. Lipowa 3
405. dom mieszkalny ul. Lipowa 4
406. dom mieszkalny ul. Parkowa 1
407. dom mieszkalny ul. Parkowa 2
408. dom mieszkalny ul. Parkowa 4
409. dom mieszkalny ul. Parkowa 6
410. dom mieszkalny ul. Parkowa 14
411. dom mieszkalny ul. Polna 1
412. dom mieszkalny ul. Rybarzowicka 2
413. budynek gospodarczy ul. Rybarzowicka 2
414. budynek gospodarczy ul. Rybarzowicka 2
415. dom mieszkalno -gospodarczy ul. Świerczewskiego 1
416. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 3
417. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 5
418. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 10
419. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 11
420. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 15
421. szkoła ul. Świerczewskiego

422. altana ogrodowa ul. Świerczewskiego
423. dom mieszkalny ul. Zacisze 2-3
424. dom mieszkalno -gospodarczy ul. Zacisze 4
425. dom mieszkalno -gospodarczy ul. Zacisze 5
426. dom mieszkalny ul. Zamknięta 3
427. dom mieszkalny ul. Zamknięta 5
428. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 1
429. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 2
430. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 3a
431. d. basen zdrojowy ul. Zdrojowa 4
432. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 4
433. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Zdrojowa 5
434. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 7
435. dom mieszkalny ul. Zdrojowa 11
436. basen zdrojowy ul. Zdrojowa

- **PORAJÓW:**

437. dom mieszkalny ul. Górnicza 2
438. dom mieszkalny ul. Kolejowa 1
439. dom mieszkalny ul. Poniatowskiego 2
440. dom mieszkalny ul. Poniatowskiego 3
441. dom mieszkalny ul. Poniatowskiego 10
442. dom mieszkalny ul. Poniatowskiego 13-14
443. dom mieszkalny ul. Poniatowskiego 18
444. dom mieszkalny ul. Różana 8, d. nr 7
445. dom mieszkalny ul. Różana 12
446. dom mieszkalny ul. Różana 16
447. dom mieszkalny ul. Różana 18
448. dom mieszkalny ul. Różana 19
449. wieża strażacka ul. Różana
450. dom mieszkalny ul. Spokojna 1
451. dom mieszkalny ul. Spokojna 2
452. dom mieszkalny ul. Spokojna 4
453. dom mieszkalny ul. Spokojna 8

- **POSADA:**

454. budynek d. kaplicy ze szkołą ewangelicką
455. budynek klubu rolnika
456. stacja kolejowa nr 63
457. dom mieszkalny nr 6 (d.62)
458. dom mieszkalno- gospodarczy nr 7 (d.68)
459. dom gospodarczy nr 7 (d.68)
460. stodoła nr 7 (d. 68)
461. dom mieszkalny nr 9 (d. 70)
462. pomnik pamięci przy budynku nr 9
463. dom mieszkalny nr 10
464. zagroda nr 11
465. dom mieszkalny nr 12

466. dom mieszkalno- gospodarczy nr 14 d. 47)
467. stodoła nr 14 (d. 47)
468. stodoła II nr 14 (d. 47)
469. dom mieszkalno - gospodarczy nr 15 (d. 74)
470. dom mieszkalny nr 15
471. dom mieszkalny nr 16 (d. 49)
472. dom mieszkalny nr 17 (d. 76)
473. dom mieszkalny nr 19
474. dom mieszkalny nr 20 (d. 38)
475. dom mieszkalny nr 21 (d. 83)
476. budynek gospodarczy nr 23 (d. 84)
477. budynek gospodarczy nr 23 (d. 84)
478. budynek gospodarczy nr 23 (d. 84)
479. dom mieszkalny nr 23 (d. 84)
480. dom mieszkalny nr 25 (d. 85)
481. dom mieszkalny nr 26 (d. 12)
482. dom mieszkalno - gospodarczy nr 27 (d. 86)
483. stodoła nr 27 (d. 86)
484. stodoła nr 27 (d. 86)
485. dom mieszkalny nr 29
486. dom mieszkalny nr 32 (d. 121)
487. dom mieszkalno- gospodarczy nr 34 (d. 30)
488. dom mieszkalno- gospodarczy nr 35 (d. 89)
489. dom mieszkalno- gospodarczy nr 36 (d. 100)
490. dom mieszkalno- gospodarczy nr 39 (d. 91)
491. dom mieszkalny nr 40
492. budynek gospodarczy nr 40
493. budynek gospodarczy nr 40
494. dom mieszkalny nr 43
495. dom mieszkalny nr 44
496. dom mieszkalny nr 47
497. dom mieszkalny nr 48 (d. 17)
498. dom mieszkalny nr 50 (d. 16)
499. dom mieszkalny nr 51
500. dom mieszkalny nr 52 (d. 14)
501. dom mieszkalny nr 54
502. dom mieszkalny nr 60
503. dom mieszkalny nr 64 (d. 2)
504. dom mieszkalny nr 65
505. dom mieszkalny nr 66 (d. 4)
506. dom mieszkalny nr 67
507. dom mieszkalny nr 69 (d. 123)
508. dom mieszkalny obok 51 (d. 98)
509. budynek gospodarczy obok 51 (d. 98)
510. dom mieszkalno- gospodarczy obok 51 (d. 98)

- **SIENIAWKA:**

511. kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia
512. mur cmentarny
513. cmentarz
514. budynek na cmentarzu
515. dom mieszkalny ul. Kolejowa 1
516. restauracja ul. Kolejowa 2
517. dom mieszkalny ul. Kolejowa 4
518. dom mieszkalny ul. Kolejowa 5
519. dom mieszkalny ul. Kolejowa 6
520. dom mieszkalny ul. Rolnicza 1
521. dom mieszkalny ul. Rolnicza 2
522. dom mieszkalny ul. Rolnicza 4
523. dom mieszkalny ul. Rolnicza 16
524. dom mieszkalny ul. Rolnicza 22
525. dom mieszkalny ul. Rolnicza 23
526. dom mieszkalno- gospodarczy ul. Rolnicza 30
527. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy ul. Rolnicza 30
528. dom mieszkalny ul. Rolnicza 36
529. dom mieszkalny ul. Rolnicza 38
530. dom mieszkalny ul. Rolnicza 40
531. dom mieszkalny ul. Rolnicza 42
532. dom mieszkalny ul. Rolnicza 46
533. szkoła podstawowa ul. Świerczewskiego
534. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 2
535. budynek gosp. ul. Świerczewskiego 2
536. budynek gosp. II ul. Świerczewskiego 2
537. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 3
538. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 4
539. dom mieszkalny, ob. budynek gospodarczy ul. Świerczewskiego naprzeciwko nr 6
540. d. szkoła ul. Świerczewskiego 6
541. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 8
542. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 10
543. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 14
544. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 17
545. dom mieszkalny ul. Świerczewskiego 22

zespół budynków szpitala neurologicznego ul. Rolnicza:

546. szpital- portiernia
547. szpital- stołówka
548. szpital- przedszkole i hotel
549. szpital- pawilon 6, mieszkania
550. szpital- pawilon 5, mieszkania
551. szpital- pawilon 4
552. szpital- pawilon 3
553. szpital- pawilon 2
554. szpital- pawilon 1
555. szpital- budynek główny

- **WOLANÓW:**

556. dom mieszkalny nr 1
557. stodoła nr 1
558. dom mieszkalny nr 2
559. budynek gospodarczy I nr 2
560. budynek gospodarczy II nr 2
561. stodoła I nr 2
562. stodoła II nr 2
563. dom mieszkalno- gospodarczy nr 3
564. stodoła nr 3
565. dom mieszkalny nr 4
566. budynek gospodarczy nr 5
567. dom mieszkalny nr 5
568. stodoła nr 5
569. dom mieszkalny nr 11
570. dom mieszkalny nr 17
571. stodoła nr 17
572. dom mieszkalny przy budynku nr 17
573. dom mieszkalny nr 18
574. dom mieszkalno- gospodarczy nr 19
575. dom mieszkalno- gospodarczy przy budynku nr 19
576. budynek gospodarczy nr 22
577. dom mieszkalny nr 22

- **WYSZKÓW:**

578. dom mieszkalny nr 2
579. dom mieszkalny nr 7
580. dom mieszkalny nr 8
581. dom mieszkalny nr 10
582. dom mieszkalny nr 12
583. dom mieszkalny nr 16
584. dom mieszkalny nr 18
585. dom mieszkalny nr 20
586. dom mieszkalny nr 21
587. budynek gospodarczy nr 21
588. budynek gospodarczy nr 22
589. dom mieszkalny nr 23
590. dom mieszkalny nr 24
591. dom mieszkalny nr 25
592. dom mieszkalny nr 26
593. dom mieszkalny nr 30
594. stodoła nr 32
595. dom mieszkalny nr 32
596. stodoła II nr 32
597. dom mieszkalny nr 33
598. stodoła nr 33
599. dom mieszkalny nr 36

600. budynek obok nr 36
601. dom mieszkalny nr 39
602. dom mieszkalny nr 41
603. dom mieszkalny nr 43
604. dom mieszkalny nr 42
605. dom mieszkalny nr 44
606. dom mieszkalny nr 45
607. dom mieszkalny nr 46
608. dom mieszkalny nr 47
609. dom mieszkalny nr 48
610. stodoła nr 48
611. dom mieszkalny nr 52
612. dom mieszkalny nr 53
613. dom mieszkalny nr 55
614. dom mieszkalny nr 56
615. dom mieszkalny nr 59
616. dom mieszkalny nr 62
617. dom mieszkalny nr 63
618. dom mieszkalny nr 70
619. dom mieszkalny nr 71

Zbiór kart adresowych, układów urbanistycznych i ruralistycznych dla miasta i gminy Bogatynia:

1. Bogatynia- Markocice- układ ruralistyczny
2. Bogatynia- układ urbanistyczny
3. Bogatynia- Trzciniec Dolny- historyczny zespół budowlany
4. Bogatynia- Trzciniec Górny- układ ruralistyczny
5. Bogatynia- Zatonie kolonia- historyczny zespół budowlany
6. Bogatynia- Zatonie wieś- układ ruralistyczny
7. Bratków- układ ruralistyczny
8. Działoszyn- układ ruralistyczny
9. Jasna Góra- układ ruralistyczny
10. Kopaczów- układ ruralistyczny
11. Krzewina- układ ruralistyczny
12. Lutogniewice- układ ruralistyczny
13. Opolno Zdrój- układ ruralistyczny
14. Porajów- układ ruralistyczny
15. Posada- układ ruralistyczny
16. Sieniawka- układ ruralistyczny
17. Wolanów- układ ruralistyczny
18. Wyszków- układ ruralistyczny

5.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Bogatynia, znajduje się 77 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, które są śladem materialnej działalności ludzkiej w przeszłości, w tym 4 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 3). Wykaz stanowisk przedstawia tabela nr 4.

Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	RODZAJ STANOWISKA/ FUNKCJA	CHRONOLOGIA	NR REJESTRU ZABYTKÓW	DATA WPISU
1	BOGATYNIA - TRZCINIEC	1	82-8	8	ZAMEK	XIII-XIV w.	174/Arch/65	1965.12.06
2	BRATKÓW	BEZ NR	81-8	BEZ NR	GRODZISKO	XI- XIII w.	163/Arch/65	1965.11.20
3	POSADA	1	82-8	10	GRODZISKO	XII- XIII w.	221/Arch/66	1966.06.25
4	BOGATYNIA	2	82-8	9	GRODZISKO	X/XI- XII w.	222/Arch/66	1966.07.04

Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne w gminie Bogatynia

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	RODZAJ STANOWISKA/ FUNKCJA	CHRONOLOGIA
1	BIAŁOPOLE	1	84-8	18	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
2	BIAŁOPOLE	2	84-8	5	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
3	BIAŁOPOLE	3	84-8	21	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
4	BOGATYNIA	1	83-9	6	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
5	BOGATYNIA	2	83-9	7	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
6	BOGATYNIA	3	83-9	8	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
7	BOGATYNIA	4	84-9	15	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
8	BOGATYNIA	5	84-9	16	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
9	BOGATYNIA	6	84-9	17	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
10	BOGATYNIA	7	84-9	18	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
11	BOGATYNIA	8	84-9	19	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
12	BOGATYNIA	9	84-9	20	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
13	BOGATYNIA	10	84-9	21	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
14	BOGATYNIA	11	84-9	22	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
15	BOGATYNIA	12	83-9 84-9	27	OSADNICTWO MIEJSKIE I WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
16	BOGATYNIA-TRZCINIEC	13	83-8	2	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI -XX W.
17	BOGATYNIA-ZATONIE	14	83-9	14	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIV -XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
18	BRATKÓW	1	81-8	1	GRODZISKO	XI-XIII W.
19	DZIAŁOSZYN	1	82-8	7	ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE
					ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
20	DZIAŁOSZYN	2	82-8	6	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XIV W.

21	DZIAŁOSZYN	3	82-8	5	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV W.
22	DZIAŁOSZYN	4	82-9	24	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
23	DZIAŁOSZYN	5	82-9	15	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
24	DZIAŁOSZYN	6	82-9	16	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
25	DZIAŁOSZYN	7	82-9	18	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
26	DZIAŁOSZYN	8	82-9	23	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
27	DZIAŁOSZYN	9	82-9	22	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
28	DZIAŁOSZYN	10	82-9	21	ŚLAD OSADNICTWA	ON
					ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
29	DZIAŁOSZYN	11	82-9	20	ŚLAD OSADNICTWA	ON
					ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
30	DZIAŁOSZYN	12	82-9	19	ŚLAD OSADNICTWA	ON
					ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
31	DZIAŁOSZYN	13	82-9	17	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
					ŚLAD OSADNICTWA	ON
32	DZIAŁOSZYN	15	82-8 82-9	26	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
33	JASNA GÓRA	1	84-9	24	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
34	JASNA GÓRA	2	84-9	25	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
35	JASNA GÓRA	3	84-9	26	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
36	KOPACZÓW	1	84-8	15	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
37	KOPACZÓW	2	84-8	16	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
38	KOPACZÓW	3	84-8	22	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
39	KRZEWINA	1	81-9	16	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
40	KRZEWINA	2	81-9	17	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
41	KRZEWINA	3	81-9	18	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
42	KRZEWINA	4	81-9	19	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
43	KRZEWINA	5	81-9	46	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
44	LUTOGNIEWICE	1	81-9	20	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
45	LUTOGNIEWICE	2	81-9	21	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
46	LUTOGNIEWICE	3	81-9	47	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
47	OPOLNO-ZDRÓJ	1	84-8	4	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
48	OPOLNO-ZDRÓJ	2	84-8	20	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
49	OPOLNO-ZDRÓJ	3	84-8	23	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
50	PORAJÓW	1	84-7	1	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
51	PORAJÓW	2	84-7	2	OSADA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.

52	PORAJÓW	3	84-7	3	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
53	POSADA	3	82-8	3	ŚLAD OSADNICTWA	III-V OKRES EPOKI BRĄZU (1250 – 900 P.N.E.)
					ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
54	POSADA	4	82-8	2	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W.
55	POSADA	5	82-8	1	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
					ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WCZESNONOWOŻYTNY XVI-XVII W.
56	POSADA	6	82-9	14	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE X-XIV W.
					ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WCZESNONOWOŻYTNY XVI-XVIII W.
57	POSADA	7	82-8	4	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIV- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.
58	SIENIAWKA	1	84-8	11	ŚLAD OSADNICTWA	IV-V OKRES EPOKI BRĄZU
59	SIENIAWKA	2	84-8	13	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
60	SIENIAWKA	3	84-8	14	OSADA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
61	SIENIAWKA	4	84-8	24	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
62	WIGANCICE ŻYTAWSKIE	1	82-9	8	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WCZESNONOWOŻYTNY XVII-XVIII w.
					ŚLAD OSADNICTWA	OKRES PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY XIV-XV w.
63	WIGANCICE ŻYTAWSKIE	2	82-9	9	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES WCZESNONOWOŻYTNY XVI-XVIII w.
					ŚLAD OSADNICTWA	OKRES PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY XIII-XV w.
					ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE
64	WIGANCICE ŻYTAWSKIE	3	82-9	10	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY XIII-XV w.
65	WIGANCICE ŻYTAWSKIE	4	82-9	27	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIV-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI-XX W.
66	WOLANÓW	1	82-9	7	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W.
67	WOLANÓW	2	82-9	6	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV-XIV W.
68	WOLANÓW	3	82-9	5	ŚLAD OSADNICTWA	PÓŹNE ŚREDNIOWIECZE XIV W.
					ŚLAD OSADNICTWA	PRADZIEJE
69	WOLANÓW	4	82-9	24	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE X-XIV W.
70	WOLANÓW	5	82-9	15	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE X-XIV W.
71	WOLANÓW	6	82-9	16	ŚLAD OSADNICTWA	ŚREDNIOWIECZE X-XIV W.
					OSADA	IV-V OKRES EPOKI BRĄZU, OKRES HALSZTACKI C-D (1100 – 550 p. n. e.)
72	WOLANÓW	7	82-9	28	OSADNICTWO WIEJSKIE	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII-XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.

73	WYSZKÓW	1	82-9	1	ŚLAD OSADNICTWA	OKRES PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY XIII-XV W.
74	WYSZKÓW	2	82-9	29	OSADNICTWO WIEJSKIEA	STANOWISKO WIELOKULTUROWE: - ŚREDNIOWIECZE XIII- XV W. - NOWOŻYTNOŚĆ XVI- XX W.

5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Synteza elementów przyrody i widocznych efektów działalności człowieka jest architekturą krajobrazu, czyli formą, która obok treści składa się na krajobraz kulturowy. Ochrona tego krajobrazu to pełna ochrona obiektu zabytkowego wraz jego otoczeniem i walorami przyrodniczymi, roślinnością i warunkami socjologicznymi. Polega na ochronie najcenniejszych obiektów, zespołów, obszarów i świadomym ich przekształcaniu w taki sposób by tworząc nowe wartości unikać deformacji istniejącego, historycznie ukształtowanego dziedzictwa. Chronić należy więc nie tylko obiekty architektury, kapliczki i figury przydrożne, również krajobraz ukształtowany ludzką ręką. Przykładem takiego krajobrazu są między innymi obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdujące się na terenie gminy Bogatynia.

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Bogatynia należą:

- **Kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła w Bogatyni przy ul. Białogórskiej**

Wzmiankowany w 1359 r. Ta pierwsza budowla przetrwała do najazdu husytów, kiedy to uległa całkowitemu zniszczeniu. Ok. 1480 r. wybudowano na jej miejscu nowy kościół. Wraz z nadejściem luteranizmu, kościół został przejęty przez protestantów. W latach 1690- 1695 nastąpiła jego wielka przebudowa, prawie całą budowlę rozebrano, pozostawiając tylko wieżę i część ścian. Kolejna przebudowa nastąpiła w latach 1823- 1825. Obiekt jednonawowy, w formie wydłużonego czworoboku, zamkniętego trójbocznie od wschodu, z kwadratową wieżą od zachodu, otoczony przybudówkami od południa i północy, nakryty dachem dwuspadowym. Spalony w 1965 r. Odbudowany w latach 1968- 1970. Po pożarze zachowało się wnętrze z płaskim stropem, z pierwotnego wyposażenia zostały: krucyfiks i figura Św. Antoniego z I poł. XIX w. Na ścianach kościoła znajdują się kamienne epitafia z XVII i XVIII w.

Kościół usytuowany jest po zachodniej stronie drogi wyjazdowej w kierunku Sieniawki. Teren kościelny zajmuje dużą parcelę w obszarze zamkniętym ulicami: 1-go Maja, Białogórską, Curie- Skłodowskiej i drogą gruntową, biegnącą wzdłuż potoku Jaśnica.

- **Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Bogatyni przy ul. Kurzańskiej 3**

Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP został wzniesiony w latach 1863- 1868 wg projektu Carla Augusta Schramma z Żytawy. Budowla w stylu neogotyckim. Kościół orientowany, murowany, na planie krzyża, trzynawowy, halowy, z czteroprzęsłowym korpusem nawowym, transeptem i prezbiterium zakończonym

trójbocznie, z wieżą od zachodu, w całości oskarpowany. Był restaurowany w latach 1964- 1968. Zachowało się neogotyckie wyposażenie wnętrza. Kościół otoczony murem, wykonanym z profilowanych cegieł z poł. XIX w.

Kościół znajduje się na północnych krańcach Bogatyni, w pewnym oddaleniu od zwartej zabudowy miejskiej. Zajmuje obszar na wschód od głównej drogi, przylegając południowym bokiem do bocznej uliczki, prowadzącej na cmentarz komunalny (ul. Kurzańska). Na terenie parceli znajduje się kilka budynków, tworzących razem niewielki, jednolity pod względem stylowym zespół kościelny (oprócz kościoła są to plebania, dom pogrzebowy i kaplica).

- **Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja w Działoszynie**

Wzmianki o pierwszym kościele parafialnym pojawiają się w 1326 i 1346 r. Wzniesiony jako świątynia katolicka. W latach 1574- 1584 zbudowano w miejscu starej budowli nowy kościół emporowy. W 1629 r. wybudowano nową wierzę kościelną w miejsce starej drewnianej. W latach 1766- 1769 budowlę gruntownie przebudowano w stylu barokowym. W latach 2006- 2010 przeprowadzono prace konserwatorskie przy wystroju i wyposażeniu wnętrza kościoła.

Kompleks budowli kościelnych usytuowany jest na wzgórzu, w środkowej części wsi, między szosą wiejską i szosą Bogatynia- Zgorzelec. Składają się nań: plebania z sąsiednimi zabudowaniami gospodarczymi, usytuowanymi w czworobok i znajdujący się powyżej kościół, zajmujący parcelę w kształcie prostokąta, otoczoną murem, z bramami od strony północnej i wschodniej. Wokół kościoła rozciąga się niewielki cmentarz.

- **Kościół filialny pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Kopaczowie**

Wzmiankowany w 1467 r., wzniesiony w XV w., przebudowany w II poł. XVI w., z dodaniem wieży przed 1570 r., powiększony w XVIII w., przebudowany w k. XIX w. Kościół orientowany, murowany, jednonawowy, z rozszerzonym prezbiterium, z wieżą od zachodu i zakrystią od północy, nakryty dachami dwuspadowymi. Remontowany w latach 1975- 1976. Nawa nakryta płaskim stropem, prezbiterium sklepieniem krzyżowym. We wnętrzu zachowały się: drewniany ołtarz z XVIII w. i żeliwna kuta kropielnica z pocz. XIX w. Na zewnątrz znajdują się kamienne epitafia z XVIII w. Po 2006 r. dokonano drenaż opaskowy i odwodnienie kościoła.

- **Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Krzewinie**

Pierwotny, wzniesiony w XIV w. został gruntownie przebudowany w latach 1739- 1740 oraz w II poł. XIX w. Remontowy w 1973 r. i 1998 r. Orientowany, murowany, jednonawowy, z węższym prezbiterium zakończonym półkolista absydą, przekrytym sklepieniem krzyżowym, z wieżą od zachodu. We wnętrzu zachowane nawy empory i strop z fasetą oraz fragmenty późnobarokowego i pseudogotyckiego wystroju z XVIII i II poł. XIX w. Po 2006 r. przeprowadzono konserwację ołtarza głównego. W 2012 r. przeprowadzono remont wnętrza kościoła, w trakcie którego odkryto, malowany na deskach, XVIII- wieczny stop.

Kościół usytuowany jest na uboczu, poza zwartą zabudową wiejską, w zachodniej części wsi, na terenie ograniczonym, przebiegającymi tu drogami, prowadzącymi do wsi, na stację, w kierunku plebanii i na pola. Teren kościelny, w kształcie kwadratu, zaokrąglonego w części północnej, wyznacza kamienno- ceglany mur. Kościół, budowla orientowana, znajduje się w centrum parceli, otacza ją betonowa opaska i trawnik.

- **Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Opolnie Zdrój**

Budowa kościoła to przełom XIX i XX w. Wzniesiono świątynię protestancką eklektyczną w formie, z motywami neoromańskimi i neogotyckimi, a w wyposażeniu wnętrza, zapowiadającymi secesję. W 1952 r. dzwon z kościoła w Opolnie Zdroju przeniesiono do wyremontowanego kościoła pw. Niepokalanego poczęcia NMP w Bogatyni. Po 2006 r. wykonano remont elewacji z malowaniem i likwidacją szkód górniczych (fundamenty, posadzka).

Kościół znajduje się po południowej stronie szosy, zajmuje centrum niewielkiej, otoczonej metalowym ogrodzeniem parceli, której regularny, niemal kwadratowy kształt, określają przebiegające tu drogi. Wstęp na teren kościelny umożliwia brama wschodnia.

- **Kościół filialny pw. Św. Niepokalanego Poczęcia NMP w Sieniawce**

Wzniesiony w 1660 r. jako kaplica, powiększony o wieżę w 1794 r., restaurowany w II poł. XIX w., remontowany w latach 1973-1975. Murowany, jednonawowy, z niewyodrębnionym prezbiterium zakończonym trójbocznie, zakrystią od północy, wieżą od zachodu, nakryty dachem dwuspadowym. We wnętrzu z płaskim stropem zachowały się resztki późnobarokowego wystroju i kamienna chrzcielnica z XVII w., a na zewnątrz kamienne epitafia z XVII i XVIII w. Kościół dotknięty powodzią w 2010 r.- zalane zostało wnętrze wraz z wyposażeniem. Po szkodach powodziowych, przeprowadzono remont dachu, remont hełmu wieży, remont elewacji z malowaniem oraz remont wnętrza kościoła.

Kościół usytuowany jest na północnych krańcach wsi, po zachodniej stronie szosy do Zatonia, zajmując południową część parceli w kształcie prostokąta, zaokrąglonego od południa. W części północnej obszaru kościelnego rozciąga się niewielki cmentarz.

- **Łużyckie domy przysłupowe**

Charakterystyczne dla miasta jak i całego regionu gminy, są przysłupowo-zrębowe domy łużyckie, z XVIII- XIX w. Domy te łączą w sobie trzy rodzaje konstrukcji: przysłupową, zrębową i ryglową (szkieletową). Charakterystyczne dla domów przysłupowo-zrębowych są zaokrąglone, drewniane łuki. Zachowują one proporcje izby belkowej i często noszą ciężar całego pietra, względnie dachu. Domy zabudowy przysłupowej łączą w sobie dwa ludowe rodzaje budownictwa: słowiański styl belek i pochodzący z Frankonii mur pruski. Elementami budownictwa łużyckiego były przysłupy, które zobaczyć można po stronie szczytowej i przylegającej do niej stronie okapowej, po której znajduje się również część mieszkalna. W zabytkowej zabudowie poszczególnych sołectw gminy, dominują przede wszystkim budynki z murowaną częścią parterową i konstrukcją ryglową II kondygnacji. Pierwotnie były to budynki mieszkalno- gospodarcze z mieszkalną II kondygnacją i częścią

gospodarczą w I kondygnacji. Z czasem, funkcja gospodarcza została wyparta przez funkcję mieszkalną. Niezależnie od tych budynków w konstrukcji przysłupowej lub ryglowej stawiano budynki gospodarcze (inwentarskie, magazynowe).

Przysłup to termin określający rozwiązanie konstrukcyjne- powszechne na Łużycach, polegające na posadowieniu piętra na słupach oplatających parter (stąd przysłupy). Powstały swego rodzaju podest, zwany stołem ciesielskim, podpiera górną kondygnację budynku. Słupy połączone tzw. mieczami (łukami jak przęsła mostu), konstrukcyjnie nie łączą się z parterem. Pochodzenie tego rozwiązania jest tłumaczone dwojako. Pierwsza hipoteza mówi, iż na ziemiach, gdzie ten styl architektoniczny się rozwinął, wilgotne i bagniste podłoże (Dolne Łużyce) nie mogło udźwignąć większego ciężaru. Druga- silniejsza w argumentacji- podaje za przyczynę rozwój tkactwa na tych terenach i potrzebę uodpornienia konstrukcji na wibracje wytwarzane przez warsztat tkacki pracujący w izbie na parterze. Czasem do takiej konstrukcji dodawano element trzeciego rodzaju: pomieszczenia gospodarcze zbudowane z kamienia, skryte pod stołem ciesielskim i oddzielone od izby sienią.

Szachulec to zarzucona glina na kosznicę czyli plecionkę z witek lub trzciny bądź też glina wymieszana z trocinami i wiórami (glinobitka). Takim materiałem budowlanym był wypełniany szkielet drewniany z poziomymi łączeniami (ryglami). Daje to charakterystyczny efekt, kiedy elewacja budynku- zwykle biała po otynkowaniu- poprzecinana jest ciemnymi od dziegciu drewnianymi belkami, ułożonymi w kratownicę z ukośnymi wsparciami (blokowanymi drewnianymi kołkami).

Na terenie miasta zabudowa przysłupowa, występuje licznie w zabudowie ulic: 1 Maja, Bojowników o Wolność i Demokrację, Ignacego Daszyńskiego, Głównej, Górnej, Kościuszki, Łużyckiej, Matejki, Mickiewicza, Spółdzielczej, Turowskiej, Waryńskiego. W znacznej ilości domy przysłupowe zachowały się w dzielnicy Bogatyni- Markocicach. Wiele z tych obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków. Prezentują one bardzo wysokie walory architektoniczne, wysoki poziom wykonawstwa i sztuki ciesielskiej. Jednak stan zachowania niektórych z obiektów jest nienajlepszy, poprzez utratę cech stylowych, poprzez wymianę okien, styropionowanie przysłupów.

Do wsi, w których dominuje zabudowa przysłupowa lub ryglowa należą: Działoszyn, Wyszków, Posada. W mniejszym stopniu: Opolno Zdrój, Jasna Góra i Wolanów. Pozostała zabudowa o charakterze zabytkowym to budynki murowane z cegły i kamienia (rzadziej z samego kamienia), często z piaskowcowymi elementami w postaci opasek okiennych lub drzwiowych. W stosunku do pozostałych miejscowości gminy, w Sieniawce i Opolnie Zdroju zabudowa przysłupowa lub ryglowa występuje w o wiele mniejszym stopniu.

Na bogatyńskich osiedlach- w dawnych wsiach, Zatonie Kolonia i Trzciniec Dolny, spotkamy inny typ budownictwa, gdzie występuje „prawdziwy" pruski mur.

Pruski mur- takie określenie ma uzasadnienie, gdy drewniany szkielet jest wypełniony cegłą, a więc nie szachulcem. Z reguły cegły są tynkowane i łatwo odróżnić go od ścian szachulcowych.

Taka zabudowa jest nie tylko ciekawa, ale unikatowa w tej części Europy. Na początku lat 30. XX w., wraz z rozbudową kopalni węgla brunatnego i budową elektrowni Hirschfelde, wybudowano domy dla robotników. Podobne szeregowe domki z niewielkimi schodkami przed wejściem i gankami we wnękach spotykamy zazwyczaj w silnie uprzemysłowionych regionach Zachodniej Europy. Piętro tych domów to dobry przykład zastosowania nieotynkowanego pruskiego muru- drewnianej konstrukcji wypełnionej czerwonymi cegłami.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Bogatynia oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY BOGATYNIA	**SŁABE STRONY** GMINY BOGATYNIA
• dogodne położenie komunikacyjne; • położenie na styku trzech granic; • otwartość i przychylność władz samorządowych; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • środowisko przyrodnicze gminy, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • prawne formy ochrony przyrody; • istnienie na terenie gminy: rezerwatów przyrody, pomników przyrody, obszary Natura 2000; • walory krajobrazowe gminy; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy; • gminne jednostki kultury: gminne centrum informacji w Bogatyni, Bogatyński Ośrodek Kultury, Centrum Informacji Turystycznej; • Multifunkcjonalne Centrum Trójstyku, znajdujące się na terenie Bogatyni;	• zły stan większości obiektów zabytkowych; • brak możliwości skutecznego zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, witaczy, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • stosunkowo niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • brak wystarczających środków w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • większość obiektów zabytkowych stanowi własność prywatną; • brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy.

• charakterystyczna zabudowa łużycka; • coroczne organizowanie Dni Otwartych Domów Przysłupowych; • gmina należy do stowarzyszeń i związków, takich jak: Euroregion „NYSA”, Stowarzyszenie Dolny Śląsk w Unii Europejskiej, Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Klub Gmin Polskich, Związek Miast „Mały Trójkąt” Zittau- Bogatynia- Hradek/n Nysą, Związek Miast Polskich, Południowo Zachodnie Forum Samorządu Terytorialnego „POGRANICZE”, Stowarzyszenie Gmin Przyjaznych Energii Odnawialnej, Zachodni Obszar Integracji Województwa Dolnośląskiego.	

SZANSE GMINY BOGATYNIA	**ZAGROŻENIA** GMINY BOGATYNIA
• pojawienie sie funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost popularności turystyki historycznej; • koncepcja jednolitego systemu informacji i oznaczeń turystycznych w Polsce; • działalność Polskiej Organizacji Turystycznej i Dolnośląskiej Organizacji Turystycznej; • współpraca ze Stowarzyszeniem Południowo- Zachodnie Forum Samorządu Terytorialnego „Pogranicze”; • wysoka atrakcyjność inwestycyjna i turystyczna regionu; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego, jako miejsca do życia i jako	• samowola budowlana- wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy- np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyki, agresywnych nośników reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami; • brak skutecznej egzekucji prawa; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych (samowola budowlana); • brak środków finansowych na infrastrukturę; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne

lokowanie kapitału; • wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców gminy; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych, w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; • wyeksponowanie atutów gminy w promocji Powiatu Zgorzeleckiego; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • przynależność samorządu do Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu „Nysa", Stowarzyszenia na Rzecz Promocji Dolnego Śląska, Klub Gmin Polskich, Stowarzyszenia „Dolny Śląsk w Unii Europejskiej", Związku Gmin Ziemi Zgorzeleckiej, Związku Miast Polskich; • programy edukacyjne, promocyjne, restrukturyzacyjne, prewencyjne i modernizacyjne realizowane na terenie gminy przez powiat, organy administracji wojewódzkiej i państwowej.	skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • niska świadomość mieszkańców gminy w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę; • zagrożenia związane z działalnością inwestycyjną; • zagrożenia powodujące zmiany w układzie kompozycyjnym gminy; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.

7. Założenia programowe

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Bogatynia służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane dwa priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy Bogatynia.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Bogatynia.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia

Dla priorytetu pierwszego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Podjęcie działań, mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy, na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.

ZADANIA:

- umieszczenie tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu;
- współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów;
- kontynuacja współpracy z mediami w celu popularyzowania zasobów kulturowych gminy;
- kontynuowanie procesu rewitalizacji obszaru miejskiego Bogatyni;
- opracowanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy Bogatynia, np. informacje o znanych postaciach zamieszkujących kiedyś tereny gminy, spis zabytków i stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy (zawierający krótki opis każdego z nich);
- opracowanie aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2014- 2020, w którym zostanie ujęty zakres prac przy obiektach poddanych odbudowie przy

udziale środków zewnętrznych. Lokalny Program Rewitalizacji będzie dotyczył tylko obszarów miejskich;

- projekt utworzenia miejskiego muzeum pod nazwą „Dworzec Historyczny" w budynku dawnego dworca PKS w Bogatyni. Projekt zostanie zrealizowany pod warunkiem dofinansowania zewnętrznego, przewidziana wartość inwestycji- 3 000000 zł.

2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

ZADANIA:

- ustalenie jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków;
- promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego;
- w momencie przyjmowania nowych planów, strategii, zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami.

3. Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Bogatynia.

ZADANIA:

- bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- uwzględnianie ochrony zabytków przy planowaniu zadań inwestycyjnych gminy;
- uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w treści dokumentów planistycznych, między innymi przy zmianie istniejących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- jasne i czytelne zaprezentowanie wszystkich form ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy- szczegółowe oznaczenie zabytków i lokalizacji terenów objętych ochroną.

4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

ZADANIA:

- prowadzenie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach zabytkowych;
- zmiany zagospodarowania przestrzennego, realizacje inwestycji, będących własnością gminy, przy bezwzględnym przestrzeganiu ustawowego wymogu uzyskiwania konserwatorskiego pozwolenia na prowadzenie prac w budynkach objętych ochroną, na podstawie wpisu do rejestru zabytków, indywidualnego lub zespołowego;
- działania mające na celu ochronę i zapobieganie dewastacji kapliczek, krzyży, znajdujących się na terenie gminy, poprzez odpowiednie zabezpieczenia, np. za pomocą zadaszenia, ogrodzenia;
- prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów;

- wskazanie możliwości uzyskania dotacji lub refundacji kosztów prac z funduszy krajowych, wojewódzkich i europejskich;
- kontynuacja udzielania dotacji przeznaczonych na prace przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków;
- doradztwo w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie;
- prace porządkowo- pielęgnacyjne na terenach zielonych i cmentarzach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- opracowanie systemu nagradzania za najlepiej utrzymany zabytek w gminie;
- współpraca z właścicielem kościoła w Zatoniu, poprzez wskazanie możliwości uzyskania dofinansowania na zabezpieczenie i remont obiektu.

Dla priorytetu drugiego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Bogatynia.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów;
- zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych;
- stworzenie „vademecum" poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych;
- opracowanie interaktywnej mapy miasta i gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych, ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.

2. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego;
- kontynuacja prowadzenia stałej rubryki w lokalnej prasie, dotyczącej zagadnień związanych z zabytkami (informacje o zamierzeniach i pracach konserwatorskich,

ocena ich realizacji, wskazanie najkorzystniejszych realizacji, także realizacji niekorzystnych i samowoli budowlanych);

- stworzenie systemu nagradzania prawidłowych zachowań, działań wobec zabytków;
- kontynuacja organizacji wystaw tematycznych i prelekcji na temat zasobu kulturowego gminy;
- opracowanie szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium, stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno- prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
  - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- instrumenty finansowe:
  - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowanie dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
- instrumenty społeczne:
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Bogatynia;
  - edukacja kulturowa.
- instrumenty koordynacji:
  - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
  - realizacja poprzez monitoring stanu środowiska kulturowego.
- instrumenty kontrolne:
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;

- analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Bogatynia

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), burmistrz (wójt, prezydent) gminy zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Dla priorytetu I- Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji programu opieki nad zabytkami:

- poziom wydatków (w zł) budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez właścicieli zabytkowych obiektów;
- liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- ilość odwiedzin strony internetowej zawierającej zintegrowany system informacji wizualnej, obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego miasta;
- ilość przeprowadzonych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność gminy i pozostałych jednostek;
- ilość umieszczonych tablic, zawierających krótką informację na temat historii obiektu;
- ilość projektów, wspólnych działań z mediami;
- ilość osób zainteresowanych złożeniem wniosków o datację na rzecz ochrony zabytków.

Dla priorytetu II- Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Bogatynia, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji programu opieki nad zabytkami:

- ilość odwiedzin strony internetowej zawierającej interaktywną mapę gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych;
- ilość wydanych „vademecum” poświęconych zabytkom;
- ilość odwiedzin strony internetowej zawierającej gminną ewidencję zabytków, wraz z mapą z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych;
- ilość publikacji w prasie dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy;

- liczba opracowanych i wydanych publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba zorganizowanych konkursów szkolnych, wystaw popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

10.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku- „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”, (t. j., Dz. U. z 2014 r. poz. 399).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź nas zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;

- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzacje zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia

wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji- fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego. Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

10.2.Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Program „Dziedzictwo Kulturowe”**

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu

terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji- w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet skupia się na celach:
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków,
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

- Wspieranie działań muzealnych

Celem priorytetu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także- prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich.

- Kultura ludowa

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, miedzy innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł" i „szkół ginących zawodów", a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

- Ochrona zabytków archeologicznych

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:
- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy

koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku, lub uczelni publicznych.

- **Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego"**

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w latach 2007- 2013 w ramach: PO Infrastruktura i Środowisko, Regionalnych Programów Operacyjnych, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, Programów Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, Programu Kultura oraz ich następców, które zostaną ogłoszone w ramach finansowania UE w latach 2014- 2020.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, etc.

Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

- **Program „Infrastruktura kultury"**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program wieloletni KULTURA +**

Realizowany w latach 2011- 2015. Jego celem jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko- miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej i digitalizację zasobów muzeów, bibliotek i archiwów.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Bieżące programy, w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej, uległy zakończeniu wraz z końcem 2013 r., należy więc oczekiwać na informacje dotyczące finansowania w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2014- 2020. Może okazać się, że nowe programy ruszą z opóźnieniem, wówczas 2014 r. stanowiłby okres przejściowy, dlatego należy na bieżąco monitorować stan prac nad wdrożeniem programów oraz zasad ich działania.

- **Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”- Priorytet XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe”**

W ramach tego priorytetu, możliwa jest realizacja projektów, które zakładają ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, przyczyniają się do poprawy stanu infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz zwiększają dostęp do kultury. W grę wchodzą takie działania jak np. rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, adaptacja na cele kulturalne, konserwacja zabytków ruchomych, tworzenie systemu zabezpieczeń czy też digitalizacja zbiorów.

W ramach priorytetu możliwe są działania:

Działanie 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.2 Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.3 Infrastruktura szkolnictwa artystycznego.

Typy projektów przewidzianych do realizacji w ramach działania obejmują:

1. Rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem.
2. Zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu).
3. Zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem.

Z uwagi na wyczerpanie środków finansowych w ramach Priorytetu nie przewiduje się prowadzenia kolejnych naborów wniosków. Następne wnioski realizowane będę po ustaleniu zasad finansowania w okresie 2014- 2020.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014- 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014- 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy uruchomione zostały w 2011 r. Wzorem poprzedniej edycji programu można ubiegać się o środki przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego na projekty dotyczące:

• rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej;
• rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych i budowli obronnych oraz obiektów poprzemysłowych o wysokiej wartości historycznej (szczególnie na muzea nowoczesności);
• renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii;
• budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu;
• budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury;
• kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego;
• zabezpieczanie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dofinansowanie może sięgnąć 90 % koszów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

11. Wydatki gminy Bogatynia związane z ochroną zabytków

Gmina Bogatynia, co roku, zabezpiecza w swoim budżecie środki finansowe, które przekazywane są na dotacje. Dodatkowo, systematycznie przeznacza odpowiednie fundusze na zadania związane z ochroną i opieką dziedzictwa kulturowego gminy.

W latach 2008- 2013, głównymi wnioskodawcami dotacji były parafie, które przeznaczały środki na renowacje kościołów na terenie gminy. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie oraz roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, przyznane przez gminę Bogatynia w latach 2008- 2013, przedstawiają się następująco:

LP.	WNIOSKODAWCA	OBIEKT	ZAKRES PRAC	KWOTA DOTACJI	UCHWAŁA
			2008		
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	Kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	- konserwacja i renowacja ołtarza bocznego z obrazem Św. Józefa - konserwacja i renowacja ambony - konserwacja i renowacja figury Najświętszego Serca Pana Jezusa	90 000,00 zł	**Nr XXVII/203/08 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 03.06.2008 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia ---------- **400 000,00 zł**
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	- zabezpieczające prace konserwatorskie ołtarza głównego w kościele	10 000,00 zł	
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Sieniawce	- wymiana pokrycia dachowego wieży kościoła	40 000,00 zł	
4	Parafia Rzymsko - Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- opracowanie dokumentacji związanej z remontem elewacji budynku kościoła - wykonanie instalacji wentylacyjnej oraz ogrzewania kościoła - zakup wraz z montażem węzła cieplnego dla budynku kościoła	250 000,00 zł	
5	Euro Trade And Financial Services Marcin Pilszak ul. Armii Czerwonej 24/1 Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Waryńskiego 17 Bogatynia	- wymiana okien w budynku przy ul. Waryńskiego 17	10 000,00 zł	

2009					
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	Kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	- konserwacja i renowacja kosza i zaplecza ambony oraz dwóch konfesjonałów w kościele - konserwacja i renowacja dziesięciu filarów w kościele	50 000,00 zł	**Nr XLVI/311/09 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 28.05.2009 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia ---------- **450 000,00 zł**
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- remont elewacji zachodniej i północnej kościoła - wykonanie nowej instalacji odgromowej	200 000,00 zł	
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia pw. Najświętszej Marii Panny w Sieniawce	- wymiana pokrycia dachowego nad nawą kościoła (dachówka ceramiczna) wraz z uzupełnieniem i konserwacją więźby dachowej oraz wymianą obróbek blacharskich	90 000,00 zł	
4	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Prace konserwatorskie ołtarza głównego w kościele: - konserwacja elementów drewnianych polichromowanych- relief płytki - konserwacja elementów drewnianych polichromowanych- relief głęboki, rzeźba pełna - konserwacja elementów drewnianych złoconych- relief płytki - konserwacja elementów drewnianych niepolichromowanych- płaskich i konstrukcyjnych (w tym zagrzybionych) - konserwacja obrazu sztalugowego	60 000,00 zł	
5	Euro Trade And Financial Services Marcin Pilszak ul. Armii Czerwonej 24/1 Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Waryńskiego 17 Bogatynia	- odrestaurowanie elewacji szachulcowej pierwszego piętra - odtworzenie części okien (do portali kamiennych)	50 000,00 zł	

2010					
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	Kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	- konserwacja drewnianych ławek znajdujących się wewnątrz kościoła kwalifikujących się do dalszego użytkowania - rekonstrukcja zniszczonych ławek nie nadających się do dalszego użytkowania - wykonanie i montażu ławek na podwalinach podłogi	85 000,00 zł	**Nr LXVI/386/10 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 16.03.2010 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia ---------- **450 000,00 zł**
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- remont elewacji południowej i wschodniej obiektu - wymiana obróbek blacharskich	281 800,00 zł	
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Opolnie Zdroju	Kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Opolnie Zdroju	- opracowanie części elektrycznej projektu budowlano - wykonawczego przebudowy, wymiany i rozbudowy instalacji elektrycznej	50 000,00 zł (otrzymał 9 760,00 zł)	
4	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Opracowanie dokumentacji konserwatorskiej: - ekspertyza konstrukcyjna stanu technicznego budynku - program prac konserwatorskich	13 200,00 zł (otrzymał 13 110,00 zł)	
5	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia pw. Najświętszej Marii Panny w Sieniawce		20 000,00 zł (nie wykorzystano dotacji)	
2011					
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- zagospodarowanie terenu wokół kościoła z wyłączeniem parkingu	140 000,00 zł	**Nr XXIII/206/11 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 05.09.2011 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie,
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św.	Kościół parafialny pw. Św. Jana	- prace odwodnieniowe w budynku kościoła	50 000,00 zł	

	Jana Chrzciciela w Krzewinie	Chrzciciela w Krzewinie			restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia ---------- **400 000,00 zł**
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia pw. Najświętszej Marii Panny w Sieniawce	- wymiana posadzki w kościele - wykonanie izolacji pionowej i odwodnienia kościoła	150 000,00 zł	
4	Ewelina Woźniak ul. Waryńskiego 24 Bogatynia	Dom przysłupowy ul. Waryńskiego 24 Bogatynia	- wymiana okien w budynku z wyłączeniem dobudówki przy elewacji zachodniej	10 000,00 zł	
5	Wspólnota Mieszkaniowa ul. 1 Maja 5 Bogatynia	Dom przysłupowy ul. 1 Maja 5 Bogatynia	- wymiana pokrycia dachowego - remont podłogi w poziomie I piętra - remont schodów drewnianych prowadzących na poddasze	50 000,00 zł	
2012					
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	Kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	- remont elewacji (naprawa tynków zewnętrznych, nałożenie tynków renowacyjnych, malowanie elewacji)	150 000,00 zł	**Nr XL/344/12 Rady Gminy i Miasta Bogatynia z dnia 30.05.2012 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia ---------- **800 000,00 zł**
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	- prace remontowo-konserwatorskie zabytkowego stropu	100 000,00 zł	
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia pw. Najświętszej Marii Panny w Sieniawce	- malowanie wnętrza - wymiana tynków we wnętrzu kościoła	100 000,00 zł	
4	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Św. Józefa Oblubieńca w Kopaczowie	- wymiana instalacji elektrycznej - renowacja zniszczonego obrazu w ołtarzu głównym	50 000,00 zł	
5	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Opolnie Zdroju	Kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Opolnie Zdroju	- prace przygotowawcze i renowacyjne elewacji zewnętrznej, renowacja elementów z piaskowca, - wymiana wiatrownic na wieży - renowacja konstrukcji stalowej dzwonnicy, renowacja daszków zewnętrznych i montaż	90 000,00 zł	

			pokrycia blaszanego		
6	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kurzańska w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kurzańska w Bogatyni	- renowacja neogotyckich organów - ponowne strojenie instrumentu	200 000,00 zł	
7	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- opracowanie dokumentacji remontu wewnętrznego kościoła	68 000,00 zł	
8	Ewelina Woźniak ul. Waryńskiego 24 Bogatynia	Dom przysłupowy ul. Waryńskiego 24 Bogatynia	- remont dachu	20 000,00 zł	
9	Euro Trade And Financial Services Marcin Pilszak ul. Armii Czerwonej 24/1 w Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Waryńskiego 18 Bogatynia	- częściowa wymiana pokrycia dachowego	12 000,00 zł	
10	Zuzanna Mogilnicka ul. Listopadowa 15 Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Listopadowa 15/translokacja Słowackiego 7 Bogatynia	- wymiana 11 okien w murowanej części budynku	10 000,00 zł	
2013					
1	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela w Krzewinie	- opracowanie dokumentacji wewnętrznych prac remontowo-konserwatorskich	15 500,00 zł	**Nr LXV/1010/13 Rady Miejskiej w Bogatyni z dnia 19.06.2013 r.** w sprawie podziału środków z dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków z terenu miasta i gminy Bogatynia --- **400 000,00 zł**
2	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Niepokalanego Poczęcia pw. Najświętszej Marii Panny w Sieniawce	- remont i malowanie elewacji kościoła - wykonanie opaski zewnętrznej ze żwiru i otoczaków wokół murów budynku kościoła	130 000,00 zł	
3	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Porajowie	Kościół filialny pw. Św. Józefa Oblubieńca w Kopaczowie	- wykonanie nowej posadzki w prezbiterium oraz zakrystii kościoła	76 500,00 zł	
4	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej	Kościół parafialny pw. Św. Ap. Piotra i Pawła przy ul. Białogórskiej w Bogatyni	- remont dachów dobudówek niskich kościoła	94 000,00 zł	

	w Bogatyni				
5	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	Kościół parafialny pw. Św. Bartłomieja w Działoszynie	- renowacja drzwi wejściowych do kościoła (od strony zakrystii pomocniczej) - renowacja ganku - wymiana drzwi w ganku z odtworzeniem ich historycznej budowy - renowacja podłóg w nawach bocznych	14 000,00 zł	
6	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kurzańska w Bogatyni	Kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, ul. Kurzańska w Bogatyni	Opracowanie dokumentacji konserwatorskiej na: - konserwację neogotyckiego ołtarza bocznego oraz konserwację 14 neogotyckich stacji drogi krzyżowej - wewnętrzne prace tynkarsko - malarskie wraz z konserwacją stolarki drzwiowej oraz witraży	20 000,00 zł	
7	Zuzanna Mogilnicka ul. Słowackiego 7 Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Listopadowa 15/translokacja Słowackiego 7 Bogatynia	- wymiana 23 okien na I piętrze budynku przy ul. Słowackiego 7	10 000,00 zł	
8	Marzena i Marcin Pilszak ul. Energetyków 28a/5 Bogatynia	Budynek przysłupowy ul. Waryńskiego 18 Bogatynia	- zakup 16 okien drewnianych do budynku przy ul. Waryńskiego 18	20 000,00 zł	
9	Adrianna Lipniacka ul. Domańskiego 9A Zgorzelec	Budynek przysłupowy ul. Waryńskiego 32 Bogatynia	- renowacja tynków i okładzin wewnętrznych (ściana frontowa, tylna i dobudówka)	10 000,00 zł	
10	Wspólnota Mieszkaniowa Nieruchomości Wspólnej w Bogatyni ul. Kościuszki 1 Bogatynia	Budynek mieszkalno-usługowy ul. Kościuszki 1 Bogatynia	- częściowa wymiana stolarki okiennej w budynku	10 000,00 zł	

Dodatkowo, opracowano szereg działań, w zakresie wykonanych inwestycji i remontów w latach 2009- 2014 na terenie gminy Bogatynia, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską. Działania te opierały się przede wszystkim na odbudowie obiektów zniszczonych w trakcie powodzi.

Wykonane inwestycje i remonty obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską w latach 2009- 2014 na terenie gminy Bogatynia:

- odbudowa 11- tu obiektów mostowych przez rzekę Miedziankę z włączeniem do infrastruktury drogowej (w ramach likwidacji skutków powodzi), realizacja w latach 2010- 2014;
- odbudowa (remonty)- czterech obiektów mostowych przez rzekę Miedziankę (w ramach likwidacji skutków powodzi), realizacja w latach 2011- 2013;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych wzdłuż ul. Głównej i Kościuszki (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchnie dróg i chodników, murów oporowych wzdłuż rzeki Miedzianki, sieci wodno- kanalizacyjnych, realizacja w roku 2011;
- odbudowa 5-ciu kładek dla pieszych przez rzekę Miedziankę (w ramach likwidacji skutków powodzi), realizacja w latach 2011- 2013;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych wzdłuż ul. Biskupiej, Nadbrzeżnej, Partyzantów, Bojowników o Wolność i Demokrację, Dworcowej (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchnie dróg i chodników, murów oporowych wzdłuż rzeki Miedzianki, sieci wodno- kanalizacyjnych, realizacja w latach 2012- 2013;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych wzdłuż ul. Armii Czerwonej (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchni dróg i chodników, sieci wodno- kanalizacyjnych, realizacja w roku 2012;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych, ul. Górna, Nadrzeczna (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchni dróg i chodników, murów oporowych wzdłuż rzeki Miedzianki, sieci wodno- kanalizacyjnych, realizacja w roku 2012;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych wzdłuż ul. Dobrej (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchni dróg i chodników, oświetlenia drogowego, realizacja w roku 2012;
- odbudowa zniszczeń popowodziowych wzdłuż ul. Leśnej, Kolejowej, Listopadowej, Dworcowej (w ramach likwidacji skutków powodzi) w zakresie: nawierzchni dróg i chodników, sieci wodno- kanalizacyjnych oświetlenia drogowego, realizacja w roku 2012;
- budowa sieci ciepłowniczej z przyłączami na ul. Komuny Paryskiej, Krętej, Wesołej, Dymitrowa, Krótkiej, Spokojnej, realizacja w roku 2013;
- rewitalizacja byłej strażnicy WOP z przeznaczeniem na Wielofunkcyjny Ośrodek Pomocy Społecznej przy ul. II Armii Wojska Polskiego, realizacja w roku 2012;
- Przebudowa Domu Ludowego w Bogatyni, z przeznaczeniem na Multifunkcjonalne Centrum Trójstyku Hadek na Nysą (CZ)- Bogatynia (PL), realizacja w latach 2009- 2010;
- odbudowa po powodzi budynku Publicznej Szkoły Podstawowej przy Placu Bohaterów Warszawy (elewacja, remont szatni i bloku żywienia), realizacja w latach 2011- 2012;

- odbudowa sali sportowej w publicznej Szkole Podstawowej nr 5 w Bogatyni (pokrycie dachowe, parkiet, malowanie), realizacja w latach 2013- 2014;
- rewitalizacja historycznej części miasta ul. Waryńskiego; realizacja w latach 2012- 2013.

W latach 2008- 2013, dokonano częściowych remontów w 237 gminnych obiektach zabytkowych na terenie całej gminy.

W kolejnych latach, zostały zrealizowane działania, związane z dalszą odbudową miejsc zniszczonych przez powódź oraz związane z rewitalizacją historycznej części miasta Bogatyni, na które gmina otrzymała dofinansowanie. Zadania te, przedstawiają się następująco:

Nazwa zadania	Opis zniszczeń	Wartość (zł)	Dofinansowanie
„Odbudowa zniszczeń popowodziowych przy ul. Głównej na odcinku 1880 m o pow. 15 490 m. kw.”	Po powodzi miejscowo zniszczona nawierzchnia asfaltobetonowa ulicy oraz chodniki- 1500 m^2, całkowicie zniszczona droga asfaltobeton/kostka.	5 209 400,00	Promesa z 2011 r. 3 569 685, 71
„Odbudowa zniszczeń popowodziowych w infrastrukturze komunikacyjnej miasta w ulicach: Waryńskiego (kilometraż drogi liczony od skrzyżowania z ul. Dworcową), (kilometraż bocznych dróg liczony od głównego ciągu ul. Waryńskiego)”	Podczas powodzi zniszczeniu uległa cała ulica, nawierzchnia asfaltobeton/kostka betonowa/ kostka granitowa/ kostka betonowa wraz z podbudową, lokalne podmycia i zapadliska	1 394 460,00	Promesa z 2012 r. 1 021 146,00
„Rewitalizacja historycznej części miasta ul. Waryńskiego- Aleja Żytawska w Bogatyni”	Przebudowa ul. Waryńskiego w Bogatyni.	4 636 708,55	RPO WD 2007- 2013 2 241 660,82
„Odbudowa zniszczeń popowodziowych przy ul. Waryńskiego w Bogatyni”	Odbudowa kładek dla pieszych i część murów oporowych rzeki od strony ul. Waryńskiego.	2 340 224,42	RPO WD 2007-2013 1 319 078,42
„Odbudowa mostu ul. Turowska 31, dojazd do ul. Spółdzielczej i	Most jednoprzęsłowy, dźwigary stalowe, obetonowane. Przyczółek	427 000,00	Promesa

Nadbrzeżnej”	lewy- stan naruszony, przy obciążeniu pojazdami grozi zawaleniem.		
„Odbudowa mostu ul. Bojowników o Wolność i Demokrację”	Most przęsłowy, dźwigary stalowe, pomost betonowy. Obiekt do rozbiórki. Przęsło do wymiany.	915 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Dworcowej 7”	Most jednoprzęsłowy, łukowy, ceglany. Po powodzi nieprzejezdny, głęboka wyrwa na dojeździe od strony ul. Kościuszki. Zniszczone balustrady.	305 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Kościuszki 67”	Most jednoprzęsłowy, dźwigary stalowe, dwuteowe, pomost żelbetowy. Most po powodzi całkowicie zniszczony do natychmiastowego zamknięcia nawet dla ruchu pieszego, groził zawaleniem. Przyczółek strony prawej uszkodzony całkowicie. Przęsło wisiało na ławie pod łożyskowej i punktowym podparciu. Za przyczółkiem wymyta wyrwa w drodze, brak dojazdu.	854 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Głównej 25 (dojazd do ul. Leśnej)”	Most jednoprzęsłowy płytowobelkowy, żelbetowy ze skosami na pomoście. Przyczółek lewy zniszczony, częściowy przemieszczony- do rozbiórki. Za przyczółkiem duża wyrwa w drodze dojazdowej. Przęsło osiadło od strony zniszczonego przyczółka- możliwe niewidoczne pęknięcie betonu.	793 000,00	Promesa

„Odbudowa mostu przy ul. Głównej, dojazd do ul. Nadrzecznej 31”	Most jednoprzęsłowy- płyta żelbetowa, dźwigary stalowe, pomost betonowy. Pomost jednostronnie wpadł do rzeki, przyczółek został zniszczony. Obiekt do rozbiórki i całkowitej odbudowy.	976 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Głównej 38”	Most jednoprzęsłowy- płyta żelbetowa. Przyczółek prawy podmyty od strony górnej wody, wyrwa w umocnionej skarpie, pęknięcie murka betonowego na skrzydełku. Zniszczone oporęczowanie- balustrady.	915 000,00	Promesa
Odbudowa mostu przy ul. Głównej 50”	Most jednoprzęsłowy, dźwigary- stalowe, pomost- drewniany. Po powodzi obiekt nieprzejezdny z powodu dużej wyrwy za obiektem na dojeździe od strony podwórka. Brak oporęczowania.	610 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Głównej 53”	Most jednoprzęsłowy, pomost płytowy- dźwigary stalowe dwuteowe obetonowane. Obiekt zniszczony- przęsło do rozbiórki, przyczółki do naprawy, dojazd do odbudowy- wyrwa przed i za obiektem.	915 000,00	Promesa
„Odbudowa mostu przy ul. Głównej 66”	Most jednoprzęsłowy: dźwigary- stalowe, pomost- drewniany. Pomost uszkodzony, skrajny dźwigar zabrany przez powódź, brak części drewnianego pomostu. Przyczółki do naprawy.	854 000,00	Promesa
„Rewitalizacja byłej strażnicy wojskowej	Celem przedmiotowego projektu jest m. in. poprawa	3 079 304,88	RPO WD 2007- 2013 1 627 252,53

z przeznaczeniem na Wielofunkcyjny Ośrodek Pomocy (WOP)”	estetyki przestrzeni miejskiej, podniesienie atrakcyjności tego rejonu.		
Multifunkcjonalne Centrum Trójstyku Hradek n.N (CZ) Bogatynia (PL)”	Przebudowa Domu Ludowego w Bogatyni z przeznaczeniem na Multifunkcjonalne Centrum Trójstyku (przebudowa i adaptacja budynku).	2 018 059,51	EFRR POWT RCz- RP 2007-2013

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.);
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.);
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2012 poz. 647, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2013, poz. 1409);
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2013 poz. 1232);
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2013 r. poz. 627);
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2010 nr 102 poz. 651);
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2012 poz. 406);
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2010 nr 234 poz. 1536 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 987);
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.);
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2001 nr 112 poz. 1198, ze zm.);
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j., Dz. U. z 2014 r. poz. 399);

16. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Bogatynia;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Jelenia Góra;
18. Sawicki, R. i Z. Szklarek: Bogatynia w krainie domów przysłupowych, Bogatynia;
19. Studium historyczno- urbanistyczne miasta Bogatyni, opr. Małgorzata Wojtowicz, PKZ, Wrocław 1985 (udostępnione w siedzibie WKZ o. Jelenia Góra);
20. Strategia Rozwoju Gminy Bogatynia na lata 2011- 2020, dr Andrzej Sztando;
21. www.gazetawroclawska.pl/artykul/396305,bogatynia-moze-stac-siestolicakrainydomow-przyslupowych,id,t.html;
22. www.krainadomowprzyslupowych.pl;
23. www.wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,8743555,Na_Dolnym_Slasku_powstanie_KrainaDomow_Przyslupowych.html;
24. http://www.bogatynia.info.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1483:zlicytuj-preibischa&catid=44:felietony&Itemid=249;
25. www.bsrr.eu;
26. www.bogatynia.pl;
27. www.nid.pl;
28. www.nimoz.pl;
29. www.stat.gov.pl/gus;
30. www.isap.sejm.gov.pl;
31. www.wikipedia.pl.

13. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia;
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia;
3. Tabela nr 3. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w gminie Bogatynia;
4. Tabela nr 4 . Stanowiska archeologiczne w gminie Bogatynia;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.